

RAPORT

POLSKI INSTYTUT SPRAW MIĘDZYNARODOWYCH

KONFERENCJA PRZEGLĄDOWA TRAKTATU O NIEROZPRZESTRZENIANIU BRONI JĄDROWEJ (NPT) W 2015 ROKU NOWY KOMPROMIS LUB RYZYKO EROZJI

WARSZAWA
KWIECIEŃ 2015

AUTORZY: JACEK DURKALEC, ARTUR KACPRZYK, MARCIN ANDRZEJ PIOTROWSKI

POLSKI INSTYTUT SPRAW MIĘDZYNARODOWYCH

Konferencja Przeglądowa Traktatu
o nierozprzestrzenianiu broni jądrowej (NPT)
w 2015 roku:
nowy kompromis lub ryzyko erozji

Autorzy:

Jacek Durkalec, Artur Kacprzyk, Marcin Andrzej Piotrowski

Warszawa, kwiecień 2015

© Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, 2015

Redakcja i korekta
Katarzyna Staniewska

Redakcja techniczna
Dorota Dołęgowska

ISBN 978-83-64895-39-5 (pdf)

Polski Instytut Spraw Międzynarodowych
ul. Warecka 1a, 00-950 Warszawa
phone (+48) 22 556 80 00, fax (+48) 22 556 80 99
pism@pism.pl, www.pism.pl

Spis treści

Główne wnioski i rekomendacje	5
I. Proces przeglądu NPT	7
1. Umieszczenie przeglądu NPT i przyszłości Traktatu w szerszym kontekście bezpieczeństwa międzynarodowego	7
2. Ocena procesu przygotowawczego do Konferencji Przeglądowej NPT	8
2.1. Oczekiwania związane z rezultatami osiągniętymi w trakcie poprzedniej Konferencji	8
2.1.1. Wpływ atmosfery międzynarodowej na rezultat Konferencji	9
2.1.2. Kwestia strefy wolnej od broni masowego rażenia na Bliskim Wschodzie	10
2.1.3. Rozbrojenie	11
2.1.4. Nieprolifracja	13
2.1.5. Pokojowe wykorzystanie energii jądrowej	14
2.2. Przebieg i ocena konferencji przygotowawczych w latach 2012–2014 ...	14
2.3. Oczekiwania związane z Konferencją w 2015 r.	15
2.3.1. Konferencja ws. strefy wolnej od BMR na Bliskim Wschodzie.	16
2.3.2. Kwestia uregulowania sporu wokół programu nuklearnego Iranu ...	17
2.3.3. Inicjatywa ws. humanitarnych konsekwencji użycia broni jądrowej („inicjatywa humanitarna”)	18
2.3.4. Wpływ złamania przez Rosję Memorandum Budapeszteńskiego ...	19
II. Stanowiska głównych państw	21
1. Państwa P-5	21
1.1. P-5 wobec dalszego rozbrojenia	22
1.2. P-5 wobec „inicjatywy humanitarnej” i delegitymizacji broni jądrowej ...	22
1.3. P-5 wobec prawnie wiążących gwarancji bezpieczeństwa	23
1.4. Mocarstwa wobec układów CTBT i FMCT	23
1.5. P-5 wobec nieprolifracji i pokojowego wykorzystania energii jądrowej ...	23
1.6. P-5 wobec kwestii wystąpienia z NPT	24
2. Ruch Państw Niezaangażowanych (Non-Aligned Movement – NAM)	24
2.1. NAM wobec konwencji o broni jądrowej	24
2.2. NAM wobec pozostałych kroków rozbrojeniowych	25

2.3. NAM wobec nieproliferaacji i pokojowego wykorzystania energii jądrowej	26
2.4. NAM wobec kwestii wystąpienia z NPT	26
3. Unia Europejska	26
4. Ugrupowania nieformalne	27
4.1. Inicjatywa na rzecz Nieproliferaacji i Rozbrojenia (Non-Proliferation & Disarmament Initiative – NPDI)	27
4.2. Koalicja na rzecz Nowej Agendy (New Agenda Coalition – NAC)	28
4.3. Inne ugrupowania nieformalne	29
III. Możliwe rezultaty Konferencji Przegładowej i ich wpływ na sytuację międzynarodową	31
IV. Wnioski i rekomendacje dla Polski	33
1. Znaczenie układu NPT z punktu widzenia polskich interesów	33
1.1 Wkład NPT w zapewnienie stabilnego porządku międzynarodowego	33
1.2. Instrument nacisku na zmniejszanie roli broni jądrowej w doktrynach bezpieczeństwa państw	33
1.3. Wpływ na politykę odstraszenia i strukturę sił jądrowych NATO	34
1.4. Promowanie Polski jako przykładu pokojowego wykorzystania energii jądrowej	35
2. Dotychczasowe zaangażowanie Polski na forum NPT	35
3. Rekomendacje działań	37
Załączniki	
Załącznik 1. Kontrola cyklu paliwa nuklearnego pod zabezpieczeniami NPT i MAEA	39
Załącznik 2. Niezależne szacunki wielkości światowych arsenałów nuklearnych w 2015 r.	40
Załącznik 3. Status udziału w porozumieniach wielostronnych państw Bliskiego Wschodu	41
Załącznik 4. Wykaz skrótów anglojęzycznych w tekście	42
O autorach	43

Główne wnioski i rekomendacje

- Traktat o nierozprzestrzenianiu broni jądrowej (Non-Proliferation Treaty – NPT) został podpisany w 1968 r., a w życie wszedł w 1970 r. Stał się jedną z najważniejszych wielostronnych umów międzynarodowych, regulujących pokojowe wykorzystanie energii nuklearnej. Jego stronami jest obecnie 190 państw, a nad jego przestrzeganiem czuwa Międzynarodowa Agencja Energii Atomowej (MAEA) – wyspecjalizowana agencja ONZ.
- Niewątpliwie międzynarodowa atmosfera towarzysząca Konferencji Przeglądowej NPT w 2015 r. jest nieporównywalnie gorsza niż przy poprzedniej w 2010 r. Zniknął pozytywny klimat stworzony przed administracją Baracka Obamy na początku jego prezydentury. O sukcesie lub niepowodzeniu Konferencji zadecydują trzy czynniki: 1) to, jak Egipt i kraje arabskie odniosą się do fiaska wysiłków w celu organizacji regionalnej konferencji w sprawie strefy wolnej od broni masowego rażenia na Bliskim Wschodzie; 2) ocena dotychczasowych rezultatów negocjacji irańskiego programu jądrowego; 3) wypracowanie konsensusu w sprawie inicjatywy ws. humanitarnych konsekwencji użycia broni jądrowej i związanej z nią idei nowego instrumentu prawnego w obszarze rozbrojenia jądrowego. Na przebieg Konferencji wpłynie także – choć w mniejszym stopniu – złamanie przez Rosję Memorandum Budapeszteńskiego poprzez aneksję Krymu.
- Wciąż istnieją szanse na powodzenie Konferencji Przeglądowej NPT. Bardziej prawdopodobne jest jednak, że nie doprowadzi ona do przyjęcia dokumentu końcowego wskutek konsensusu. Wskazuje na to obecna sytuacja międzynarodowa i dotychczasowy brak postępów w rozwiązaniu zasadniczych kwestii spornych.
- Najbardziej niepożądanym scenariuszem, którego nie można wykluczyć, jest rozłam między państwami stronami. Jego rezultatem może być dążenie części państw do zawarcia konwencji o zakazie broni jądrowej, która, pomimo braku realnego wpływu na państwa jądrowe, istotnie skomplikowałaby dyskusję na temat nuklearnego rozbrojenia. Dla przyszłości NPT jeszcze groźniejsza byłaby utrata zainteresowania Traktatem ze strony państw arabskich. Aby uniknąć takiego rozwoju wypadków, konieczne są działania w celu jak największego poszerzenia pola konsensusu podczas Konferencji Przeglądowej.
- Aktywny i konstruktywny udział w Konferencji Przeglądowej NPT w 2015 r. może zwiększyć szansę Polski na uzyskanie szerokiego poparcia dla jej kandydatury na niestałego członka Rady Bezpieczeństwa ONZ w latach 2018–2019.
- Polska ma ograniczony wpływ na kwestie bliskowschodnie, dlatego powinna skupić się na poszukiwaniu kompromisu w sprawie humanitarnych konsekwencji użycia broni jądrowej i związanego z nią postulatu nowego porozumienia prawnego w obszarze rozbrojenia. Wspólne stanowisko Polski i innych państw Inicjatywy na rzecz Nieprolifracji i Rozbrojenia (NPTDI) może stać się podstawą do szerokiego konsensusu na Konferencji.
- Podczas Konferencji Przeglądowej Polska powinna podkreślić fakt pogwałcenia przez Rosję Memorandum Budapeszteńskiego i w związku z tym udzielić wsparcia Ukrainie. Należy dążyć do tego, by wspólne podejście do tego problemu było odzwierciedlone w polskim stanowisku na forum Konferencji, a także w wielostronnych stanowiskach prezentowanych na forum NPT w ramach ugrupowań nieformalnych.
- Polska powinna wykorzystać Konferencję NPT do wskazania na forum globalnym niepokojących działań Rosji związanych z jej potencjałem nuklearnym, takich jak łamanie traktatu INF i niezapowiedziane ćwiczenia sił jądrowych. Powinna także nadal dążyć do wywarcia presji na Rosję w związku z jej arsenałem niestrategicznej broni jądrowej. W krótkiej perspektywie nie będzie to skuteczne, chodzi jednak o przekonanie przeważa-

jącej liczby państw, że działania Rosji są główną przeszkodą do redukcji nie tylko amerykańskich i rosyjskich sił strategicznych, ale także broni jądrowej w Europie.

- Polska musi być także przygotowana na ostrą krytykę polityki jądrowej NATO ze strony Rosji. W związku z tym wraz z innymi państwami Sojuszu powinna w razie potrzeby przedstawić podczas Konferencji Przeglądowej argumenty przeciw możliwym rosyjskim zarzutom.
- Nawet w sytuacji radykalnego pogorszenia się relacji NATO–Rosja, podczas Konferencji Przeglądowej Polska powinna nadal uwypuklać potrzebę zwiększenia wzajemnej przejrzystości oraz redukcji znaczenia i roli broni jądrowej w Europie. Dla państw naciskających na radykalne kroki w kierunku rozbrojenia będzie to na forum NPT sygnał, że Polska i inne państwa Sojuszu mają wolę dążenia do zmniejszenia roli broni jądrowej. Potwierdzi to także polityczną spójność Sojuszu.
- Inicjatywa na rzecz Nieprolifracji i Rozbrojenia (NPDI) zwiększyła znaczenie i widoczność Polski. Korzystne jest dla niej utrzymanie NPDI i wzmocnienie jej roli jako ugrupowania przyczyniającego się do budowy konsensusu na forum NPT.

I. Proces przeglądu NPT

1. Umieszczenie przeglądu NPT i przyszłości Traktatu w szerszym kontekście bezpieczeństwa międzynarodowego

Traktat o nierozprzestrzenianiu broni jądrowej (Non-Proliferation Treaty – NPT) został podpisany w 1968 r. i wszedł w życie w 1970 r. Pierwotnie miał obowiązywać 25 lat, ale Konferencja Przeglądowa i Przedłużająca w 1995 r. (NPT Review and Extension Conference) nadała mu charakter bezterminowy. Traktat jest niemal uniwersalny. Jego stronami jest 190 państw, a poza nim pozostają jedynie Indie, Izrael, Pakistan, Korea Północna¹ i Sudan Południowy. Depozytariuszami traktatu są Stany Zjednoczone, Rosja i Wielka Brytania².

NPT opiera się na trzech głównych filarach: nieprolifracji (art. I, II), rozbrojeniu (art. VI) i pokojowym wykorzystaniu energii jądrowej (art. IV). U jego źródła leży tzw. wielki kompromis (*grand bargain*) między pięcioma państwami nuklearnymi (USA, Rosja, Wielka Brytania, Francja, Chiny) a nienuklearnymi. Państwa nienuklearne zrzekły się prawa do posiadania broni jądrowej, a w zamian otrzymały pomoc w cywilnym wykorzystaniu energii jądrowej oraz zobowiązanie państw nuklearnych do działań na rzecz nuklearnego rozbrojenia. Nad tym, by państwa nienuklearne przestrzegały swych zobowiązań, czuwać ma Międzynarodowa Agencja Energii Atomowej (MAEA).

Jako jedyny prawnie wiążący międzynarodowy układ mający na celu zapobieganie rozprzestrzenianiu broni jądrowej, NPT jest fundamentem globalnego reżimu nieprolifracji. Zapewnia międzynarodową legitymizację działań mających powstrzymać kolejne państwa przed pozyskiwaniem broni jądrowej, co jest istotne dla bezpieczeństwa i stabilności międzynarodowej. Na Traktacie opiera się cały system zabezpieczeń MAEA, narodowe i krajowe systemy kontroli eksportu, rezolucje Rady Bezpieczeństwa ONZ, a także inicjatywy *ad hoc* w obszarze nieprolifracji (zob. zabezpieczenia NPT i MAEA – Załącznik 1).

Za największy, choć często niedostrzegany sukces Traktatu uważa się to, że zmienił dominujące do lat 70. przekonanie, iż uzyskiwanie broni jądrowej przez kolejne państwa jest czymś nieuchronnym³. Jego funkcjonowanie pozwoliło na uniknięcie sytuacji, w której państwa budowałyby arsenały jądrowe z obawy przed podobnymi działaniami innych państw. Wejście w życie NPT przyspieszyło decyzję niektórych państw o zarzuceniu rozwoju wojskowych programów jądrowych. Ponadto, zmuszając do potajemnych działań państwa chcące pozyskać broń jądrową, Traktat przyczynił się do wydłużenia czasu potrzebnego im do osiągnięcia tego celu, a to z kolei zwiększyło szansę na powstrzymanie ich dzięki dyplomacji.

---

¹ W 2003 r. Korea Północna jako jedyne do tej pory państwo wystąpiła z NPT. Ponieważ nie spełniła wymogów proceduralnych, legalność jej wystąpienia jest przedmiotem kontrowersji. Depozytariusze Traktatu nie twierdzą otwarcie, że państwo to nie jest członkiem NPT. Niemniej jednak rezolucje Rady Bezpieczeństwa ONZ wzywają KRL-D do powrotu do Traktatu. P.K. Kerr et al., *2010 Non-Proliferation Treaty (NPT) Review Conference: Key Issues and Implications*, CRS Report, R41216, 3 maja 2010 r., s. 2. Zob. też G. Bunn, J. Rhineland, *The Right to Withdraw from the NPT: Article X Is Not Unconditional*, Acronym Institute for Disarmament Diplomacy, 1 maja 2005 r., www.acronym.org.uk; *UN Security Council Resolutions on North Korea*, Arms Control Association, www.armscontrol.org.

² *Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons*, United Nations Office for Disarmament Affairs, disarmament.un.org; *The Nuclear Non-Proliferation Treaty (NPT): A briefing by BASIC*, kwiecień 2014, British American Security Information Council.

³ Zob. P.R. Lavoy, *Predicting Nuclear Proliferation: A Declassified Documentary Record*, „Strategic Insights” 2004, t. 3, nr 1.

Zaletą NPT jest także to, że dzięki niemu państwa nienuklearne zdobyły środek politycznego i prawnego nacisku na państwa jądrowe, by te zmierzały w kierunku nuklearnego rozbrojenia. Co równie istotne, Traktat zapewnił ramy współpracy w obszarze pokojowego wykorzystania energii jądrowej. Można założyć, że bez systemu zabezpieczeń zapewnianego przez MAEA państwa byłyby znacznie mniej skłonne do dzielenia się informacjami i technologiami nuklearnymi z innymi państwami⁴.

Dotychczasowe funkcjonowanie Traktatu pokazało także jego słabości. Artykuł IV, mówiący o niezbywalnym prawie do pokojowego wykorzystania energii jądrowej, używany był jako osłona dla programów wojskowych. Mimo członkostwa w NPT, działania w celu uzyskania broni jądrowej podejmowały Korea Północna, Irak, Iran, Libia i Syria. Instrumenty, jakimi dysponowała MAEA, okazały się w wielu przypadkach nieskuteczne w wykrywaniu nielegalnych działań państw stron. NPT jest krytykowany również za swój dyskryminujący charakter, wynikający z podziału państw na dwie kategorie – pięć prawnie uznanych państw jądrowych i pozostałe państwa, które nie mogą uzyskać broni nuklearnej. Słabością NPT jest to, że poza nim pozostają cztery państwa posiadające siły jądrowe: Indie, Izrael, Pakistan i Korea Północna (zob. też zestawienie szacunków arsenałów jądrowych w świecie – Załącznik 2).

Ocenie realizacji zobowiązań wynikających z Traktatu służą Konferencje Przeglądowe (NPT Review Conference – RevCon), które od 1975 r. odbywają się co pięć lat w Nowym Jorku. Zadaniem Konferencji jest również rekomendowanie środków dalszego wzmacniania i implementacji zapisów Traktatu.

Decyzja z 1995 r. o wzmocnieniu przeglądu NPT ustanowiła Komitet Przygotowawczy (NPT Preparatory Committee – PrepCom), którego zadaniem jest proceduralne i merytoryczne przygotowanie Konferencji Przeglądowych. Sesje PrepComu odbywają się corocznie przez trzy lata przed datą Konferencji. Celem ostatniej, trzeciej sesji (lub czwartej, dodatkowej, w razie woli państw stron) jest przyjęcie agendy, a także wspólnie uzgodnionych rekomendacji dla Konferencji Przeglądowej.

Za główny wyznacznik sukcesu Konferencji Przeglądowych uważa się przyjęcie dokumentu końcowego wskutek konsensusu. Rezultaty dotychczasowych Konferencji były jednak różne. Sukcesem zakończyły się Konferencje w latach 1975, 1985, 1995, 2000 i 2010, wspólnej deklaracji nie przyjęto natomiast w latach 1980, 1990 i 2005⁵. Trudności w osiągnięciu konsensusu wynikają ze ścierania się różnych interesów w ramach procesu przeglądownego NPT. Szczególnie widoczne są różnice stanowisk w sprawie postępów w obszarze rozbrojenia, warunków dostępu do pokojowych technologii nuklearnych i potrzeby dalszego wzmacniania instrumentów nieprolifracji.

2. Ocena procesu przygotowawczego do Konferencji Przeglądowej NPT

2.1. Oczekiwania związane z rezultatami osiągniętymi w trakcie poprzedniej Konferencji

Konferencja Przeglądowa z 2010 r. zakończyła się przyjęciem dokumentu końcowego. Jego najważniejszą, uzgodnioną w drodze konsensusu i wiążącą politycznie częścią był Plan działań⁶. Zawierał on 64 działania, które w zrównoważony sposób dotyczyły trzech filarów NPT: rozbrojenia (22 działania), nieprolifracji (24 działania) i pokojowego wykorzystania energii

---

⁴ Na temat dotychczasowej oceny sukcesów i słabości reżimu NPT zob. szerzej: L.A. Dunn, *The NPT: Assessing the Past, Building the Future*, „Nonproliferation Review” 2009, t. 16, nr 2.

⁵ P.K. Kerr i in., *op. cit.*, s. 4–5.

⁶ *Conclusions and recommendations for follow-on actions*, w: *2010 Review Conference of the Parties to the Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons, Final Document*, t. I, cz. I, New York 2010, s. 19–31.

jądrowej (18 działań). Zawierał także pięć praktycznych kroków realizacji rezolucji w sprawie ustanowienia strefy wolnej od broni masowego rażenia na Bliskim Wschodzie, przyjętej na Konferencji Przeglądowej w 1995 r., a także paragraf potępiający poczynania Korei Północnej. Drugim elementem dokumentu końcowego była przygotowana przez przewodniczącego Konferencji ocena stanu realizacji zobowiązań wynikających z NPT. W przeciwieństwie do Planu działań nie odzwierciedlała ona wspólnego stanowiska, a jedynie przedstawiała różne podejścia państw prezentowane w trakcie Konferencji.

Konferencja Przeglądowa z 2010 r. była sukcesem, szczególnie potrzebnym po zakończonej fiaskiem Konferencji z 2005 r. Uzyskanie konsensusu zmniejszyło obawy o postępującą erozję układu i przypomniało o jego wadze. Plan działań potwierdził część zobowiązań zawartych w „Trzynastu praktycznych krokach w kierunku nuklearnego rozbrojenia” z 2000 r. (*The Thirteen Practical Steps*), które wcześniej postrzegano jako najważniejszy punkt odniesienia w ocenie postępów w obszarze rozbrojenia i w sprawie których nie osiągnięto konsensusu w 2005 r. Plan ten wyznaczył cel wysiłków państw stron na kolejne lata i dał wspólny punkt odniesienia do oceny postępów implementacji Traktatu⁷.

Konferencja z 2010 r. nie rozwiązała jednak najważniejszych kwestii spornych związanych z funkcjonowaniem reżimu NPT. Plan działań, by pogodzić rozbieżne stanowiska, pozostawiał swobodę interpretacji sposobu i tempa ich realizacji. Ponadto, zdaniem niektórych obserwatorów, Konferencja zakończyła się sukcesem tylko dzięki precedensowej strukturze dokumentu końcowego, w której wspólnie uzgodniony plan działań na przyszłość został oddzielony od części sprawozdawczej. Wypracowanie wspólnej oceny stopnia implementacji Traktatu było niemożliwe⁸. Istotne jest jednak to, że rezultaty Konferencji ujawniły najważniejsze oczekiwania państw stron, w tym te, które będą przedmiotem kontrowersji podczas Konferencji Przeglądowej w 2015 r.

2.1.1. Wpływ atmosfery międzynarodowej na rezultat Konferencji

Na sukces Konferencji w 2010 r. w dużej mierze wpłynęła korzystna atmosfera międzynarodowa, związana zwłaszcza z postawą amerykańskiej administracji Baracka Obamy. W maju 2009 r., cztery miesiące po objęciu urzędu prezydenta, Obama wygłosił w Pradze przemówienie, w którym przedstawił długoterminową wizję świata bez broni jądrowej. Na tzw. „agendę praską” składały się też zapowiedzi bardzo konkretnych działań Waszyngtonu w krótszym okresie: zawarcia nowego porozumienia rozbrojeniowego z Rosją, zintensyfikowania wielostronnej współpracy na rzecz wzmocnienia reżimu nieproliferaacji broni jądrowej, podjęcia wysiłków w celu zabezpieczenia materiałów jądrowych na całym świecie przed ich przejęciem przez ugrupowania terrorystyczne, czy ratyfikacji przez USA Traktatu o całkowitym zakazie prób jądrowych (Comprehensive Nuclear-Test-Ban Treaty – CTBT)⁹.

Waszyngton poparł praskie deklaracje konkretnymi działaniami jeszcze w miesiącach poprzedzających Konferencję Przeglądową. We wrześniu 2009 r. Rada Bezpieczeństwa ONZ przyjęła przedłożony przez USA projekt rezolucji nr 1887, która wzywała do wzmocnienia reżimu NPT, a zwłaszcza jego I i II filara¹⁰. W kwietniu 2010 r. USA i Rosja podpisały układ Nowy START,

⁷ Szerzej na temat oceny Konferencji Przeglądowej w 2010 r. zob. m.in.: R. Johnson, *Assessing the 2010 NPT Review Conference*, „Bulletin of the Atomic Scientists” 2010, t. 66, nr 4; D. Choubey, *Understanding the 2010 NPT Review Conference*, Carnegie Endowment for International Peace, 3 czerwca 2010 r.; P. Meyer, *The 2010 NPT Review Conference: An Assessment of Outcome and Outlook*, Simons Papers in Security and Development nr 11, lipiec 2011.

⁸ *NPT Briefing Book*, 2014 ed., King’s College London, Monterey Institute of International Studies, styczeń 2014, cz. I-19.

⁹ *Remarks by President Barack Obama*, Praga, 5 kwietnia 2009 r., The White House, www.thewhitehouse.gov.

¹⁰ Zob. *Fact Sheet on the United Nations Security Council Summit on Nuclear Nonproliferation and Nuclear Disarmament UNSC Resolution 1887*, The White House, 24 września 2009 r., www.thewhitehouse.gov.

zaś administracja Obamy ogłosiła gotowość do rozmów nad dalszymi porozumieniami rozbrojeniowymi¹¹. W tym samym miesiącu w Waszyngtonie odbył się szczyt bezpieczeństwa jądrowego z udziałem 47 krajów¹², a także opublikowano nową strategię nuklearną USA (Nuclear Posture Review – NPR), która zmniejszała rolę broni jądrowej w amerykańskiej polityce bezpieczeństwa¹³.

Retoryka i działania USA ożywiły nadzieje na nadanie procesowi NPT nowej jakości. Administracja Obamy wykazała się także gotowością do aktywnego poszukiwania kompromisu podczas samej Konferencji Przeglądowej¹⁴. Polityka USA w latach 2009–2010 silnie kontrastowała z postawą administracji George’a W. Busha, której bezkompromisowość i jednostronny ogląd sytuacji przyczyniły się w znacznym stopniu do niepowodzenia Konferencji z 2005 r.¹⁵ Chęć zatarcia negatywnego wrażenia po fiasku poprzedniego spotkania była zresztą dodatkową przesłanką przemawiającą za większą skłonnością do kompromisu dla znacznej części uczestników Konferencji Przeglądowej w 2010 r. Na jej wynik rzutował także wzrastający niepokój co do proliferacji, w tym testy nuklearne KRLD w 2006 i 2009 r., oraz pogłębiający się kryzys związany z irańskim programem jądrowym.

2.1.2. Kwestia strefy wolnej od broni masowego rażenia na Bliskim Wschodzie

Najbardziej konkretnym rezultatem Konferencji Przeglądowej z 2010 r. były ustalenia dotyczące strefy wolnej od broni masowego rażenia na Bliskim Wschodzie (Middle-East Weapons of Mass Destruction Free-Zone – MEWMDFZ). Należy przy tym podkreślić, że region ten od kilku dekad charakteryzuje się permanentną niestabilnością strategiczną, a broń chemiczna była już używana w konfliktach międzypaństwowych i wewnętrznych przez Egipt, Irak i Syrię. Od ponad trzech dekad nuklearny monopol zachowuje tutaj Izrael, co jest *de facto* tolerowane przez Zachód, a krytykowane przez państwa arabskie i Iran. Kraje regionu mają przy tym bardzo zróżnicowany status członkostwa w międzynarodowych reżimach nieproliferacyjnych (szczegóły – zob. Załącznik 3).

Sama idea takiej strefy ma za sobą długą historię nieudanych prac koncepcyjnych i przygotowawczych, sięgających jeszcze propozycji bliskowschodniej strefy wolnej od broni nuklearnej (NWFZ) z lat 60. i 70.¹⁶ Z propozycją tą wystąpiły oficjalnie w 1974 r. Egipt i Iran, a w latach 1989–1991 była ona omawiana na forum ONZ i MAEA. Opracowane przez MAEA studium techniczne z 1989 r. analizowało warunki wprowadzenia pełnego zakazu posiadania, testowania, produkowania i używania jakiegokolwiek broni nuklearnej, chemicznej i biologicznej, jak również środków jej przenoszenia. W raportach dla ONZ eksperci proponowali objęcie obszarem MEWMDFZ wszystkich krajów Ligi Państw Arabskich (LPA), Izraela i Iranu. MEWMDFZ była oficjalnie dyskutowana jako jeden z elementów bliskowschodniego procesu pokojowego na kon-

---

¹¹ Obama, Medvedev Ink Nuclear Arms Pact, Global Security Newswire, 10 kwietnia 2010 r., www.nti.org/gsn.

¹² S. Diehl, P. Humphrey, *The April 2010 Nuclear Security Summit: One More Step toward the Mountaintop*, The Nuclear Threat Initiative, 20 kwietnia 2010 r., www.nti.org.

¹³ USA zobowiązało się m.in. do nieużywania broni jądrowej ani niegrożenia jej użyciem wobec państw nienuklearnych będących stroną układu NPT i wypełnianych obligacje traktatowe. Zob. *Nuclear Posture Review Report*, Department of Defense, kwiecień 2010, s. 15; M. Zenko, *Obama’s Sensible Nuclear Posture Review*, Council on Foreign Relations, 6 kwietnia 2010 r., www.cfr.org.

¹⁴ R. Johnson, *op. cit.*, s. 2–3.

¹⁵ H. Müller, *The 2005 NPT Review Conference: Reasons and Consequences of Failure and Options for Repair*, The Weapons of Mass Destruction Commission Paper nr 31, s. 5–7.

¹⁶ Pomysł NWFZ na Bliskim Wschodzie zgłosiła jeszcze w 1962 r. grupa izraelskich intelektualistów, jednak nie został on wówczas podjęty przez władze Izraela, zaawansowanego już w swoim własnym programie nuklearnym i niechętnego tej koncepcji po negatywnych doświadczeniach wojny sześciodniowej z 1967 r.

ferencji w Madrycie w 1991 r. oraz w Oslo w 1993 r., a w ostatnich dwóch dekadach stała się jedną z głównych międzynarodowych inicjatyw dyplomacji Egiptu¹⁷.

Podczas Konferencji Przeglądowej i Przedłużającej NPT w 1995 r. przyjęto rezolucję w sprawie Bliskiego Wschodu, którą forsowały USA, Rosja i Wielka Brytania¹⁸. Rezolucja wzywała do wysiłków w celu ustanowienia strefy wolnej od broni masowego rażenia w tym regionie. Została wówczas oficjalnie poparta przez mocarstwa P-5, UE, LPA oraz Ruch Państw Niezaangażowanych (NAM), przy bardzo wstępnym poparciu MSZ Izraela¹⁹. Przyjęcie rezolucji w 1995 r. było warunkiem, pod którym państwa arabskie zgodziły się na bezterminowe przedłużenie obowiązywania NPT. Przede wszystkim dla Egiptu postęp w jej wdrażaniu stał się też podstawowym kryterium oceny wiarygodności Układu. Brak konkretnych działań w tej sprawie był jednym z głównych powodów, dla których Konferencja Przeglądowa NPT w 2005 r. zakończyła się fiaskiem²⁰.

Trudny konsensus w 2010 r. był możliwy dzięki uzgodnieniu, że sposobem realizacji Rezolucji z 1995 r. będzie konferencja z udziałem wszystkich państw Bliskiego Wschodu, która odbędzie się w 2012 r. Plan działań mówi o tym, że ustanowienie strefy nastąpi na podstawie ustaleń zaaprobowanych przez strony, co pozwoliło na uzyskanie kompromisu między państwami arabskimi, dążącymi do tego, by celem konferencji były negocjacje strefy, a Stanami Zjednoczonymi, biorącymi pod uwagę interesy Izraela i wskazującymi, że na negocjacje jest za wcześnie. Ceną konsensusu dla USA była zgoda na bezpośrednie odniesienie do Izraela w Planie działań i wezwanie go do przyłączenia się do NPT, mimo braku takiego sformułowania dotyczącego niepokojących działań Iranu²¹. Odpowiedzialność za organizację konferencji ws. ustanowienia MEWMDFZ spoczywała na władzach USA, Rosji i Wielkiej Brytanii oraz sekretarzu generalnym ONZ, którzy w konsultacjach z państwami z regionu mieli wyznaczyć koordynatora i miejsce spotkania.

2.1.3. Rozbrojenie

Stałym elementem każdej Konferencji Przeglądowej jest próba wywarcia presji na państwa nuklearne (a także ich sojuszników) przez państwa nienuklearne, by poczyniły konkretne, zdecydowane kroki w kierunku nuklearnego rozbrojenia.

Konferencja w 2010 r. zasygnalizowała rosnące zniecierpliwienie państw nienuklearnych brakiem widocznego postępu. Wyrazem tego był większy niż w poprzednich latach nacisk na kwestię delegitymizacji roli broni jądrowej na gruncie humanitarnym. Mimo pierwotnego sprzeciwu państw jądrowych, Konferencja Przeglądowa wyraziła „głębokie zaniepokojenie katastrofalnymi humanitarnymi konsekwencjami jakiegokolwiek użycia broni jądrowej”²². Widoczne było również silne wsparcie dla postulatu ustalenia wyraźnego terminu końcowego osiągnięcia nuklearnego rozbrojenia, w tym idei konwencji o broni jądrowej (Nuclear Weapons Convention – NWC) – całościowego, prawnie wiążącego układu, który zakazywałby używania, posiadania, produkowania, testowania, rozwijania i przekazywania broni jądrowej, a także zawierałby praktyczne rozwiązania (takie jak określony termin jej eliminacji i środki weryfikacji) niezbędne dla

¹⁷ P. Lewis, *All in the Timing: The Weapons of Mass Destruction Free Zone in the Middle East*, RIIA Research Paper, London, sierpień 2014, s. 5–7; *WMD-Free Middle East Proposal at a Glance*, Arms Control Association, www.armscontrol.org.

¹⁸ Zob. *Resolution on the Middle East: The Conference of the Parties to the Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons*, NPT/CONF.1995/32, www.un.org.

¹⁹ Szerzej o podejściu Egiptu i Izraela do MEWMDFZ zob. E.B Landau, *Egypt, Israel, and the WMDFZ Conference for the Middle East: Setting the Record Straight*, „Israel Journal of Foreign Affairs” 2013, t. 7, nr 1, s. 13–16.

²⁰ P. Lewis, *op. cit.*, s. 6–7.

²¹ *The 2010 NPT Review Conference: Deconstructing Consensus*, CNS Special Report, 17 czerwca 2010 r., s. 11–13.

²² *Conclusions and recommendations...*, *op. cit.*, s. 19.

osiągnięcia i utrzymania świata bez broni nuklearnej²³. W konsekwencji przyjęta jednomyślnie część dokumentu końcowego wskazuje, że państwa NPT „powinny czynić szczególne wysiłki w kierunku ustanowienia odpowiednich ram dla osiągnięcia i utrzymania świata bez broni jądrowej”²⁴.

Plan działań z 2010 r. zawiera również siedem zobowiązań państw nuklearnych, które w niewielkim zakresie konkretyzują zobowiązania zawarte w „13 praktycznych krokach”. Państwa jądrowe zobowiązały się do przyspieszenia wysiłków w celu redukcji i eliminacji wszystkich typów broni jądrowej, zarówno rozmieszczonej, jak i nierozmieszczonej (działanie nr 3). Podobnie jak w 2000 r., zobowiązały się też do dalszego pomniejszania roli i znaczenia broni jądrowej w polityce bezpieczeństwa (działanie 5c), redukcji operacyjnego statusu sił nuklearnych, minimalizacji ryzyka przypadkowego użycia broni jądrowej (5f) oraz dążenia do większej przejrzystości i zaufania w obszarze sił nuklearnych (5g). Podkreślono szczególne oczekiwania wobec USA i Rosji jako posiadaczy największych arsenałów jądrowych. Oba państwa zobowiązały się do szybkiego wcielenia w życie traktatu Nowy START i zostały zachęczone do kontynuacji dyskusji mających na celu głębsze redukcje arsenałów (działanie 4)²⁵.

W trakcie Konferencji kontrowersje wywoływała kwestia niestrategicznej broni jądrowej. USA wraz z państwami NATO sprzeciwiały się dążeniu Rosji i państw NAM do tego, by Plan działań zawierał wezwanie do wycofania broni jądrowej z terytorium nienuklearnych państw członkowskich NPT²⁶. Z kolei Rosja silnie sprzeciwiała się zawarciu w dokumencie końcowym bezpośredniego wezwania, by kolejna runda negocjacji amerykańsko-rosyjskich obejmowała broń niestrategiczną i by oba państwa zwiększyły wzajemną przejrzystość w tym obszarze. Kompromisem było zobowiązanie się państw nuklearnych do odpowiedzi na pytania związane z bronią jądrową „niezależnie od jej typów i lokalizacji” (5b)²⁷.

Istotnym nowym elementem Planu działań było ustalenie konkretnej daty, do której państwa jądrowe powinny przedstawić raporty o stanie realizacji zobowiązań rozbrojeniowych. Przyjęto, że nastąpi to podczas spotkania Komitetu Przygotowawczego NPT w 2014 r. Ponadto państwa nuklearne zostały zachęczone do standardowej formuły raportowania o postępach, a ich raporty miałyby być dostępne publicznie w repozytorium ustanowionym przez sekretarza generalnego ONZ (działanie 23). Nowością było również to, że wzywając do dwustronnej i wielostronnej współpracy państw jądrowych, Plan działań dał impuls i międzynarodową legitymację regularnym, wspólnym konsultacjom państw P-5, zapoczątkowanym konferencją w Londynie we wrześniu 2009 r. Zrodziło to duże oczekiwania co do praktycznych rezultatów ich prac²⁸.

Do wysiłków w celu ratyfikacji Układu o całkowitym zakazie prób jądrowych (Comprehensive Nuclear-Test-Ban Treaty – CTBT, działania 10–14) zobowiązały się wszystkie strony Traktatu NPT (łącznie z USA i Chinami, które jako jedyne państwa nuklearne uznawane przez NPT nie dokonały ratyfikacji CTBT). Na Konferencji ponownie wyrażono też oczekiwanie, że zostanie przełamany impas Konferencji Rozbrojeniowej ONZ (Conference of Disarmament – CD), co umożliwi rozpoczęcie negocjacji traktatu zakazującego produkcji materiałów rozszczepialnych

---

²³ Propozycja Konwencji o broni jądrowej została przedstawiona w pięciopunktowym planie działań sekretarza generalnego ONZ. Zob. *The United Nations and security in a nuclear-weapon-free world*, The Secretary-General's five point proposal on nuclear disarmament, www.un.org/disarmament/WMD/Nuclear/sg5point.shtml.

²⁴ *Conclusions and recommendations...*, *op. cit.*, punkt I.B.iii., s. 20. Na temat dyskusji nad konwencją o broni jądrowej podczas Konferencji Przeglądowej NPT w 2010 r. zob. szerzej: *Non-Proliferation Treaty Review Conference 2010: Towards Nuclear Abolition*, A report by the International Campaign to Abolish Nuclear Weapons, czerwiec 2010.

²⁵ *Conclusions and recommendations...*, *op. cit.*, s. 20–21.

²⁶ H. Müller, *A Nuclear Nonproliferation Test*, „The Nonproliferation Review” 2011, t. 11, nr 1, s. 221.

²⁷ *The 2010 NPT Review Conference: Deconstructing...*, *op. cit.*, s. 9–10; *Conclusions and recommendations...*, *op. cit.*, s. 21.

²⁸ *What now after the 2010 NPT Review*, Wilton Park Conference report, WP 1062, punkty 7–9.

służących budowie broni jądrowej lub innych urządzeń wybuchowych (Fissile Material Cut-off Treaty – FMCT, działania 15–18), ustanowienia w jej ramach pomocniczego ciała zajmującego się kwestią „nuklearnego rozbrojenia” (działania 6, 7, 15), a także „niezwłoczne” rozpoczęcie dyskusji nad negatywnymi gwarancjami bezpieczeństwa (czyli zobowiązań do nieużywania broni jądrowej przeciwko państwom, które jej nie posiadają). Sposobem wsparcia Konferencji Rozbrojeniowej miało być spotkanie na wysokim szczeblu, które zostało zwołane przez sekretarza generalnego ONZ we wrześniu 2010 r., ale nie przyniosło wymiernych rezultatów²⁹.

2.1.4. Nieprolifracja

Ceną uniknięcia zablokowania konsensusu było to, że Konferencja Przeglądowa nie odniosła się bezpośrednio do problemu nieprzestrzegania NPT przez Iran. Problem irański został podjęty jedynie pośrednio, poprzez podkreślenie wagi przestrzegania Traktatu, rezolucji Rady Bezpieczeństwa ONZ i decyzji Rady Gubernatorów MAEA. Brak odniesienia się do Iranu wynikał po części z tego, że problem tego państwa był przedmiotem intensywnych działań na innych forach. Podczas Konferencji zatwierdzono m.in. roboczy tekst nowej rundy sankcji ONZ. Niemniej jednak rezultaty Konferencji Przeglądowej pokazały ograniczoną możliwość podjęcia kwestii naruszeń Traktatu przez państwa strony. Świadczy o tym również to, że zabrakło odniesienia do nielegalnych działań Syrii związanych z potajemną budową reaktora w Al-Kibar, zniszczonego w 2007 r. przez Izrael. Stanowczo potępiono jedynie wystąpienie z Traktatu i testy nuklearne nieobecnej na konferencji Korei Północnej. Konferencja osiągnęła niewielki postęp we wzmacnianiu instrumentów nieprolifracji, co wynikało ze stanowiska państw NAM, że bez zdecydowanych działań państw nuklearnych w celu rozbrojenia nie może być nowych żądań wobec państw nie-nuklearnych³⁰.

Za krok naprzód uważa się to, że zasada nieodwracalności, weryfikowalności i przejrzystości w odniesieniu do implementacji Traktatu, która wcześniej odnosiła się jedynie do działań w obszarze nuklearnego rozbrojenia, została w Planie działań rozszerzona także na państwa nienuklearne. Może być to sposobem wywierania na nie dodatkowego nacisku, by przestrzegały swoich zobowiązań w obszarze nieprolifracji³¹.

Największe spory wywołała kwestia Protokołu dodatkowego do całościowego systemu zabezpieczeń MAEA, który dzięki możliwości inspekcji niezadeklarowanych obiektów ułatwia Agencji sprawdzenie, czy materiały jądrowe są wykorzystywane tylko do celów pokojowych. Państwa zachodnie postulowały, by Protokół stał się standardowym i obowiązkowym instrumentem weryfikacji w ramach NPT, a jego przyjęcie – warunkiem dostarczenia materiałów lub technologii jądrowych. Sprzeciwiały się temu państwa NAM, szczególnie Egipt, Brazylia i RPA, które podkreślały jego dobrowolny charakter. Różnice zdań zostały odnotowane w części przeglądowej. Plan działań zachęcał jedynie państwa strony NPT, by wprowadzały Protokół dodatkowy w życie „tak szybko, jak to możliwe” i by przed wprowadzeniem stosowały go tymczasowo (działania 28–30)³².

Istotne różnice uwypukliła także debata nad konsekwencjami łamania postanowień i wystąpienia z Traktatu. Stany Zjednoczone wraz z państwami europejskimi podkreślały, że każde państwo powinno być odpowiedzialne za naruszenia Traktatu popełnione przed wystąpieniem. Wywołało to sprzeciw Syrii, Iranu, Egiptu i Libii. W rezultacie zapis dotyczący konsekwencji

---

²⁹ *Ibidem*, punkty 7–12.

³⁰ Zob. H. Müller, *The NPT Review Process and Strengthening the Treaty: Disarmament*, EU Non-proliferation Papers nr 10, luty 2012.

³¹ *NPT Briefing Book*, 2014 ed., cz. I-19.

³² *The 2010 NPT Review Conference: Deconstructing...*, *op. cit.*, s. 14–15.

wystąpienia z Traktatu nie znalazł się w Planie działań. Jedynie część przeglądowna odnotowuje, że wiele państw popiera wprowadzenie środków, które zwiększą koszty wystąpienia z Traktatu³³.

2.1.5. Pokojowe wykorzystanie energii jądrowej

Rozmowy o pokojowym wykorzystaniu energii jądrowej były najłatwiejszym elementem dyskusji. Spełniając oczekiwania państw NAM, Plan działań szeroko podkreśla zalety tej energii, szczególnie dla państw rozwijających się, oraz prawo każdego członka NPT do jak najszerzego dostępu do sprzętu, materiałów i informacji związanych z jej pokojowym wykorzystaniem.

Z kolei by przychylić się do postulatów państw zachodnich, Plan działań podkreślał wagę wysiłków w celu zwiększenia bezpieczeństwa jądrowego. Zachęcał także do zminimalizowania roli wysoko wzbogaconego uranu w cywilnych zapasach i użyciu, choć zastrzegł, że jest to decyzja dobrowolna, która powinna zostać podjęta, gdy „jest to ekonomicznie i technicznie wykonalne” (działanie 61).

Najbardziej kontrowersyjną kwestią było wielonarodowe podejście do zapewnienia dostaw paliwa jądrowego, co z jednej strony miałoby zwiększyć ilość paliwa dostępnego do pokojowego wykorzystania, a z drugiej – dla państw takich jak Iran zmniejszyć potrzebę budowy samodzielnych, narodowych zdolności wzbogacania uranu i uzyskiwania plutonu. Ponieważ państwa NAM obawiały się, że takie podejście zagrozi ich niezbywalnemu prawu do pokojowego wykorzystania energii jądrowej, Plan działań jedynie zachęcał do kontynuowania dyskusji na ten temat (działanie 58).

2.2. Przebieg i ocena konferencji przygotowawczych w latach 2012–2014

Przed Konferencją Przeglądową NPT w 2015 r. odbyły się trzy spotkania Komitetu Przygotowawczego: w Wiedniu (30 kwietnia – 11 maja 2012), w Genewie (22 kwietnia – 3 maja 2013) i w Nowym Jorku (28 kwietnia – 9 maja 2014). Najważniejsze wydarzenia, które wpływały na polityczny kontekst spotkań Komitetu Przygotowawczego, to: wznowienie rozmów państw P-5+1 z Iranem, które doprowadziło do tymczasowego porozumienia; dążenie MAEA do wyjaśnienia kwestii „możliwego wojskowego wymiaru” irańskiego programu jądrowego; nieudane starania o zorganizowanie konferencji poświęconej MEWMDFZ w 2012 r.; nuklearny test Korei Północnej z marca 2013 r.; rosyjska agresja na Ukrainę.

Osią dyskusji podczas wszystkich trzech sesji PrepComu była implementacja Planu działań z 2010 r. Według dominujących ocen wszystkie trzy sesje przebiegały sprawnie. Nie wykorzystywano mechanizmów proceduralnych do opóźnienia lub zablokowania dyskusji. Już w pierwszym dniu trzeciej sesji Komitetu udało się przyjąć roboczą agendę na Konferencję Przeglądową w 2015 r.³⁴ Pozwoli to uniknąć sytuacji z 2005 r., kiedy z powodu sporów o agendę debata na temat konkretnych kwestii mogła rozpocząć się dopiero w połowie Konferencji³⁵.

Obrady PrepComu potwierdziły dotychczasowe różnice podejść państw stron, o czym świadczą podsumowania dyskusji w czasie pierwszej i drugiej sesji. Co najważniejsze, podczas

---

³³ *Ibidem*, s. 16; *Review of the operation of the Treaty, as provided for in its article VIII (3), taking into account the decisions and the resolution adopted by the 1995 Review and Extension Conference and the Final Document of the 2000 Review Conference*, w: *2010 Review Conference of the Parties to the Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons, Final Document*, t. I, cz. I, New York 2010, s. 18–19.

³⁴ *2014 NPT PrepCom: Day 1*, Stockholm International Peace Research Institute, www.sipri.org.

³⁵ S.F. Burk, K. Bachner, *Challenges to the 2015 NPT Review Conference*, Brookhaven National Laboratory, maj 2013, s. 2.

ostatniej sesji nie udało się przyjąć jednomyślnie rekomendacji dla Konferencji Przeglądowej. Zostały one zawarte jedynie w roboczym raporcie przewodniczącego Konferencji³⁶.

Dyskusje pokazały, że duży wpływ na rezultat Konferencji w 2015 r. będzie miało to, czy przed jej rozpoczęciem uda się zorganizować odłożoną konferencję ws. ustanowienia strefy wolnej od broni masowego rażenia na Bliskim Wschodzie. Wskazały także, że wzrasta poparcie państw nienuklearnych dla ustanowienia nowego, prawnie wiążącego porozumienia, zawierającego datę realizacji w obszarze nuklearnego rozbrojenia. Najczęściej wskazywaną formą takiego porozumienia, obok konwencji o broni jądrowej, jest układ o zakazie broni jądrowej (Nuclear Weapons Ban Treaty) – krótki, prosty dokument, który całkowicie zakazywałby posiadania broni jądrowej, ale nie zawierałby precyzyjnych postanowień o ramach czasowych eliminacji arsenałów nuklearnych oraz o innych (prawnych, technicznych i proceduralnych) aspektach realizacji i weryfikacji idei świata bez broni jądrowej. Obligowałyby natomiast strony do wypracowania takich ustaleń w ramach samego Układu lub za pomocą innych środków międzynarodowych. Zdaniem zwolenników takiego podejścia, bez ustalenia nowych ram prawnych przebieg procesu rozbrojenia będzie nadal niezadowolający. Nowe porozumienie byłoby także spójne z artykułem VI NPT, wzywającym do ustanowienia „efektywnych środków” dla osiągnięcia nuklearnego rozbrojenia³⁷.

Postulaty radykalnych kroków w kierunku rozbrojenia wzmocniły niezadowolone z zakresu i tempa realizacji Planu działań przez państwa jądrowe. Ich raporty, przedstawione podczas ostatniej sesji Komitetu Przygotowawczego, uważane są przez większość państw za niezbyt konkretne.

Z przebiegu i rezultatów obrad Komitetu nie można jednak wyciągnąć jednoznacznych prognoz co do rezultatów Konferencji Przeglądowej³⁸. Z jednej strony brak przyjęcia rekomendacji podczas ostatniej sesji nie przekreśla szans powodzenia. Żadna z poprzednich ostatnich sesji PrepComu nie zakończyła się uzgodnieniem wspólnego stanowiska. Rekomendacje z ostatniej sesji mogą również zostać użyte jako punkt wyjścia do zbliżenia stanowisk państw w trakcie wstępnych, nieformalnych konsultacji. Dobra atmosfera podczas trzeciej sesji PrepComu, kontrastująca z wydarzeniami na Ukrainie, w Syrii oraz na Półwyspie Koreańskim, może być postrzegana jako sygnał, że delegacje, mimo różnicy stanowisk, są gotowe na konstruktywną dyskusję. Także egipski bojkot części obrad Komitetu Przygotowawczego w 2013 r. nie został poparty przez szerszą liczbę państw i nie przełożył się na udział Egiptu w kolejnej sesji³⁹. Komitet Przygotowawczy pokazał jednak różnicę stanowisk między państwami stronami. Obserwatorzy wskazują także, że pozytywna atmosfera podczas trzeciej sesji PrepComu wynikała z tego, że najbardziej kontrowersyjne kwestie zostały odłożone na bok i pozostawione na maj 2015 r.⁴⁰

2.3. Oczekiwania związane z Konferencją w 2015 r.

Atmosfera wokół Konferencji Przeglądowej w 2015 r. będzie nieporównywalnie mniej sprzyjająca. Zniknął pozytywny klimat stworzony przez politykę administracji Baracka Obamy. Na skutek braku poparcia w Kongresie USA nie ratyfikowały do tej pory CTBT. Apel prezydenta USA z Berlina w czerwcu 2013 r. o dyskusje nad dalszymi redukcjami arsenałów jądrowych został od-

³⁶ 2014 NPT PrepCom: Day 10, Stockholm International Peace Research Institute, www.sipri.org.

³⁷ Zob. np. *Article VI of the Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons*, Working paper submitted by Ireland on behalf of the New Agenda Coalition (Brazil, Egypt, Ireland, Mexico, New Zealand and South Africa), Preparatory Committee for the 2015 Review Conference of the Parties to the Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons, New York, 2 kwietnia 2014 r., NPT/CONF.2015/PC.III/WP.18.

³⁸ N. Barnes, *Speech: The Nuclear Non-Proliferation Treaty in Review: The 2014 Preparatory Committee and Prospects for the 2015 Review Conference*, Center for International and Strategic Studies, www.csis.org.

³⁹ Patrz dalej: punkt 2.3.a.

⁴⁰ 2015 NPT Review Conference: *Learning from the Third PrepCom*, PIR Center, 15 grudnia 2014 r., www.pircenter.org.

rzucony przez Rosję⁴¹. Moskwa jest też oskarżana o łamanie traktatu INF, a rosyjscy politycy w publicznych wypowiedziach wskazują na możliwość wystąpienia zarówno z niego, jak i z Nowego START⁴². Ponadto Rosja i Chiny stopniowo zwiększają też swoje arsenały strategiczne, a każdy z członków P-5 prowadzi lub ma zamiar rozpocząć w najbliższych latach modernizację sił jądrowych, co może wywołać oskarżenia o niewiarygodność rozbrojeniowych deklaracji państw nuklearnych⁴³. Dodatkowo, uwaga polityczna państw uczestniczących w Konferencji będzie skupiona na trwających kryzysach, w tym rosyjskiej agresji na Ukrainę i walce z tzw. Państwem Islamskim.

Jak się jednak wydaje, rezultat Konferencji Przeglądowej będzie zależał przede wszystkim od trzech kwestii: 1) czy uda się załagodzić negatywne konsekwencje faktu, że mimo wysiłków przed Konferencją NPT nie zorganizowano konferencji ws. MEWMDFZ; 2) czy rezultaty dotychczasowych negocjacji P-5+1 z Iranem uda się przedstawić jako pozytywny impuls dla reżimu NPT; 3) czy uda się uzyskać kompromis w sprawie humanitarnych konsekwencji użycia broni jądrowej i związanymi z tym postulatami delegitymizacji broni jądrowej. W mniejszym stopniu na rezultat Konferencji wpłynie złamanie przez Rosję – poprzez aneksję Krymu – Memorandum Budapeszteńskiego z 5 grudnia 1994 r. (Memorandum on Security Assurances in Connection with Ukraine's Accession to the NPT).

2.3.1. Konferencja ws. strefy wolnej od BMR na Bliskim Wschodzie

Prace nad formułą i meritum planowanej konferencji ws. MEWMDFZ rozpoczęły się tuż po Konferencji Przeglądowej w 2010 r. Na ich koordynatora został wyznaczony podsekretarz MSZ Finlandii Jaakko Laajava, który od października 2011 r. prowadził konsultacje zmierzające do jej organizacji w Helsinkach w 2012 r. Wysiłki te zakończyły się jednak niepowodzeniem ze względu na brak konsensusu między państwami arabskimi i Izraelem, a konferencję odłożono bez podania jej nowego terminu. Egipt w ramach protestu opuścił prace Komitetu Przygotowawczego w 2013 r. Postawa ta zyskała wówczas zrozumienie Rosji, która także obarczyła USA współodpowiedzialnością za powstałą sytuację. Inne kraje arabskie nie zdecydowały się jednak na naśladowanie Egiptu. Z kolei USA wskazały, że na niepowodzenie wysiłków wpłynęła chęć wykorzystania MEWMDFZ do krytyki Izraela, a także niestabilność po „arabskiej wiosnie”.

Pomimo tych przeszkód, Finlandia w 2013 i 2014 r. kontynuowała konsultacje w sprawie konferencji helsińskiej, organizując nieoficjalne spotkania między dyplomatami Izraela, Egiptu oraz kilku innych krajów regionu w Szwajcarii⁴⁴. Miało wtedy dojść do wstępnej zgody Izraela i państw arabskich co do agendy konferencji. Finlandia zaproponowała przy tym udział 18 delegacji narodowych w części plenarnej oraz następnie w mniejszych grupach roboczych. Z fińskich deklaracji wynikało, że wciąż były szanse na zorganizowanie konferencji regionalnej przed nowojorską Konferencją Przeglądową. Nierealistyczna okazała się jednak nadzieja na zorganizowanie takiego spotkania w tak krótkim terminie.⁴⁵

---

⁴¹ *Russia Signals Its Interest in More Nuke Cuts Does Not Match Obama's*, „Global Security Newswire”, 20 czerwca 2013 r., www.nti.org/gsn; Ł. Kulesa, *Wiele hałasu o nic? Skromne „atomowe” przemówienie Obamy w Berlinie*, Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, 19 czerwca 2013 r., www.pism.pl.

⁴² *Russia threatens to quit START as US deploys Aegis destroyer to Spain*, „Russia Today”, 2 lutego 2014 r., www.rt.com; J. Durkalec, *Łamanie traktatu INF przez Rosję: konsekwencje dla NATO*, „Biuletyn PISM”, nr 97 (1209), 13 sierpnia 2014 r., www.pism.pl.

⁴³ Zob. H.M. Kristensen, *Nuclear Weapons Modernization: A Threat to the NPT?*, „Arms Control Today” 2014, t. 44, nr 4.

⁴⁴ W pierwszym spotkaniu w szwajcarskim Glion w październiku 2013 r. wzięli udział także dyplomaci z Iranu. Równolegle w latach 2011–2014 doszło do wielu spotkań ekspertów pozarządowych i rządowych na temat regionalnej WMDFZ, zorganizowanych w europejskich think tankach pod auspicjami EU Nonproliferation Consortium.

⁴⁵ Fińska propozycja obejmowała grupy robocze ds. zakresu/właściwości MEWMDFZ, kwestii weryfikacji, kontroli zbrojeń konwencjonalnych i środków budowy zaufania. Zob. P. Meyer, *Non-Proliferation Treaty faces further setbacks*, „Jane's Intelligence Review” 2015, t. 27, nr 3.

Wobec fiaska wysiłków w celu organizacji konferencji ws. MEWMDFZ przed Konferencją Przeglądową NPT bardzo trudna do przewidzenia pozostaje postawa Egiptu. Niewykluczone jest powtórzenie się sytuacji z 2005 r., gdy Egipt przy wsparciu LPA sabotował ustalenia Konferencji Przeglądowej. Zablokowanie jej konsensusowego rezultatu może być wykorzystane jako sposób na zademonstrowanie, że bez postępów w kierunku MEWMDFZ nie może być także mowy o sukcesie całego przeglądu NPT. Otwartym pytaniem pozostaje, na ile presja USA może złagodzić ewentualną pryncypialną postawę Egiptu i zapobiec takim działaniom jego dyplomacji na nowojorskiej Konferencji NPT⁴⁶.

2.3.2. Kwestia uregulowania sporu wokół programu nuklearnego Iranu

Rosnąca izolacja i problemy gospodarcze przyczyniły się w 2013 r. do wybrania Hassana Rohaniego na prezydenta Iranu oraz wznowienia jego negocjacji z grupą P-5+1 (stali członkowie Rady Bezpieczeństwa ONZ i Niemcy), jak również zwiększenia transparentności Teheranu wobec MAEA. W wyniku rozmów obie strony podpisały w listopadzie 2013 r. wstępne porozumienie i zarysowały dalszy plan wspólnych działań na rzecz uregulowania sporu (tzw. Joint Plan of Action – JPOA)⁴⁷. Przedłużone w listopadzie 2014 r. rozmowy nuklearne P-5+1 z Iranem przewidują wydłużenie czasu obowiązywania JPOA i zakładają wypracowanie kompleksowego porozumienia do 30 czerwca 2015 r.⁴⁸

Sukces lub fiasko negocjacji w najbliższych miesiącach określi sytuację strategiczną na Bliskim Wschodzie, w tym długofalowe perspektywy powstrzymania lub eskalacji regionalnego wyścigu zbrojeń i proliferacji⁴⁹. Kontynuacja negocjacji nuklearnych z Teheranem wpłynie również na klimat, przebieg i rezultaty Konferencji Przeglądowej NPT. Prawdopodobnie będzie to sprzyjało staraniom administracji Obamy o przedstawienie Konferencji oraz oczekiwanego porozumienia z Iranem jako przełomowych, jeśli nie „historycznych”. Zaprezentowane z początkiem kwietnia 2015 r. wstępne warunki porozumienia pokazują, że rozwiązano jak dotąd wiele z kwestii technicznych mogących ograniczyć jego program wzbogacania uranu na 10–15 lat. Iran ma także zawiesić na 15 lat prace nad reaktorami, które mogłyby posłużyć do pozyskania plutonu. Podczas negocjacji z P-5+1 w Lozannie Iran wstępnie zgodził się także na ratyfikację Protokołu dodatkowego NPT. Wraz z innymi ustaleniami pozwalałoby to inspektorom MAEA na bezprecedensowy dostęp do jego ośrodków nuklearnych. Jak się wydaje, nawet wciąż nierozwiązana i wymagająca rozłożenia w czasie kwestia stopniowego znoszenia sankcji ONZ, USA i UE może zostać rozstrzygnięta w końcowym porozumieniu⁵⁰.

⁴⁶ Egipt jest zależny od pomocy wojskowej USA w wysokości 1,3 mld USD rocznie. Zmiany władz w Egipcie po 2011 r. spowodowały zawieszenie dostaw niektórych systemów wojskowych z USA, jednak odblokowano je ponownie wiosną 2015 r. Zob. szczegóły w: J. Binnie, *US lifts freeze on Egyptian military transfers*, „Jane's Defence Weekly”, 2 kwietnia 2015 r.

⁴⁷ Istotą JPOA było zawieszenie lub ograniczenie przez 12 miesięcy wielu elementów irańskiego programu przy stopniowym uwolnieniu niewielkich części zamrożonych w ramach sankcji aktywów bankowych Iranu. Por. szczegóły w tekście: *Joint Plan of Action*, Genewa, 24 listopada 2013 r.

⁴⁸ Por. wspólne oświadczenie szefa MSZ Iranu i szefowej dyplomacji UE, Wiedeń, 24 listopada 2014 r., oraz towarzyszące temu spotkaniu komentarze i briefingi uczestników tych rozmów.

⁴⁹ Konsekwencje dalszej nuklearyzacji Iranu dla regionu mogą być bardzo poważne, biorąc pod uwagę deklarowane plany nuklearne Arabii Saudyjskiej, jej związki z Pakistanem oraz przeprowadzoną już modernizację arsenału balistycznego.

⁵⁰ Dotychczasowe negocjacje sześciu mocarstw z Iranem zakończyły się przyjęciem krótkiego wspólnego oświadczenia szefa MSZ Iranu oraz Wysokiej Przedstawiciel UE, któremu towarzyszył znacznie szerszy i bardziej szczegółowy materiał Departamentu Stanu USA na temat dotychczasowych ustaleń i dalszych obszarów negocjacji. Por. *Joint Statement by EU High Representative Federica Mogherini and Iranian Foreign Minister Javad Zarif*, Lozanna, 2 kwietnia 2015 r., <http://eeas.europa.eu>, oraz *Parameters for a Joint Comprehensive Plan of Action regarding the Islamic Republic of Iran's Nuclear Program*, State Department Press Office, Washington, 2 kwietnia 2015 r., <https://www.whitehouse.gov>.

Ramowe porozumienie mocarstw z Iranem zwiększa także szanse na zaprezentowanie go jako pozytywnego impulsu dla obrad NPT w Nowym Jorku. Wciąż istnieje przy tym ryzyko, że ostateczne porozumienie może zostać zanegowane przez Arabię Saudyjską. Oprócz tego, Iran może wykorzystać już poczynione ustalenia i zapowiadane ustępstwa jako element nacisku na Izrael, co także utrudniałoby osiągnięcie konsensusu w sprawie dokumentu kończącego Konferencję w 2015 r. Z drugiej jednak strony, zgoda Iranu na ratyfikację Protokołu dodatkowego może pozytywnie wpłynąć na podpisanie go w niedalekiej przyszłości przez Egipt i Arabię Saudyjską. Gdyby negocjacje P-5 + 1 z Iranem w całości się powiodły, wzrosłoby także poparcie wielu rządów dla wprowadzenia Protokołu jako obowiązkowego do systemu zabezpieczeń NPT i MAEA.

2.3.3. Inicjatywa ws. humanitarnych konsekwencji użycia broni jądrowej („inicjatywa humanitarna”)

Głównym bodźcem do nowych starań rozbrojeniowych w ostatnich latach stała się „inicjatywa humanitarna”. Jej celem jest wykazanie, że pilne wysiłki w celu rozbrojenia nuklearnego są niezbędne ze względu m.in. na: katastrofalne humanitarne, zdrowotne, społeczno-ekonomiczne, środowiskowe i klimatyczne skutki użycia broni jądrowej; ryzyko niezamierzonego użycia broni jądrowej; a także brak potencjału jakiegokolwiek państwa lub organizacji międzynarodowej, by adekwatnie odpowiedzieć na nuklearną detonację⁵¹.

Platformą służącą ukazaniu skutków i ryzyka użycia broni jądrowej były międzynarodowe konferencje, które odbyły się w Oslo w marcu 2013 r., w Nayarit w Meksyku w lutym 2014 r. oraz w Wiedniu w grudniu 2014 r. O znaczeniu inicjatywy świadczy wzrastająca liczba państw uczestniczących w konferencjach. W Oslo obecni byli delegaci ze 127 państw, w Nayarit – 146, a w Wiedniu – 158, w tym, co istotne, z dwóch państw P-5, czyli Stanów Zjednoczonych i Wielkiej Brytanii⁵².

Inicjatywa zdobywa coraz szersze poparcie, czego dowodzi rosnąca liczba państw postulujących, że ze względu na humanitarne zagrożenie związane z użyciem broni jądrowej konieczna jest intensyfikacja starań o jej eliminację, a nawet zakaz. Do wysiłków w celu prawnego zakazu posiadania broni jądrowej podczas pierwszej sesji Komitetu Przygotowawczego w 2012 r. wezwało 16 państw, a w czasie sesji Pierwszego Komitetu Zgromadzenia Ogólnego ONZ w 2012 r. – 35 państw. Ogólniejsze stanowiska wzywające do nowych wysiłków rozbrojeniowych motywowanych przesłankami humanitarnymi podczas sesji Komitetu Przygotowawczego w 2013 r. uzyskały poparcie 80 państw, podczas sesji Pierwszego Komitetu ZO ONZ w 2013 r. – 125 państw, a rok później już 155 państw.

Na zakończenie konferencji zorganizowanej w Wiedniu w grudniu 2014 r. Austria zapowiedziała, że jej rezultaty zostaną przedstawione podczas Konferencji Przegładowej NPT w 2015 r. Wezwała także państwa strony NPT do identyfikacji i dążenia do efektywnych środków mających na celu „zapełnienie prawnej luki co do zakazu i eliminacji broni jądrowej”⁵³. Również wystąpienia niektórych państw w Wiedniu wskazują, że istotnym elementem dyskusji podczas

---

⁵¹ Zob. szerzej: J. Nielsen, M. Hanson, *The European Union and the Humanitarian Initiative in the 2015 Non-Proliferation Treaty Review Cycle*, EU Non-proliferation Papers nr 41, EU Non-proliferation Consortium, grudzień 2014.

⁵² K. Egeland, *Waltzing in Vienna: The Humanitarian Initiative Takes Another Critical Step*, European Leadership Network, 11 grudnia 2014 r., www.europeanleadershipnetwork.org.

⁵³ *Austrian Pledge*, Vienna Conference on the Humanitarian Impact of Nuclear Weapons, Wiedeń, 8–9 grudnia 2014 r.

Konferencji Przeglądowej będzie kwestia nowego, prawnie wiążącego instrumentu rozbrojenowego, w tym konwencji o zakazie broni jądrowej⁵⁴.

Jeśli większość państw będzie usilnie dążyć do tego, by znaczenie „inicjatywy humanitarnej” i potrzeba nowego prawnie wiążącego układu zostały odzwierciedlone w wymagającej konsensusu części dokumentu końcowego, majowa Konferencja może nie zakończyć się sukcesem.

2.3.4. Wpływ złamania przez Rosję Memorandum Budapeszteńskiego

Zajęcie Krymu przez Rosję oraz rosyjskie zaangażowanie w konflikt na wschodzie Ukrainy stanowi pogwałcenie podpisanego 5 grudnia 1994 r. Memorandum Budapeszteńskiego⁵⁵. Po tym, jak strona ukraińska zgodziła się na przystąpienie do NPT i przekazanie Rosji broni nuklearnej, obecnej na terytorium Ukrainy po rozpadzie ZSRR, Rosja oraz USA i Wielka Brytania zobowiązały się do nieużywania i niegrożenia użyciem siły przeciwko integralności terytorialnej i niezawisłości politycznej Ukrainy z wyjątkiem przypadków samoobrony, a także do powstrzymania się od stosowania przymusu gospodarczego wobec Ukrainy. Mocarstwa potwierdziły również swoje zobowiązanie do nieużywania broni jądrowej przeciwko jakemukolwiek państwu nienuklearnemu w sytuacjach innych niż samoobrona przed atakiem ze strony takiego państwa działającego wspólnie z krajem nuklearnym.

Memorandum stanowi deklarację polityczną i nie jest prawnie wiążące. Dokument zawiera też dość ograniczone zapisy dotyczące ewentualnego wsparcia Ukrainy przez pozostałych sygnatariuszy w razie konfliktu. Zakłada wspólne konsultacje jego stron, jeśli pojawią się wątpliwości co do przestrzegania powyższych postanowień. Mocarstwa zobowiązały się też do natychmiastowych starań o reakcję ze strony Rady Bezpieczeństwa ONZ w celu wsparcia Ukrainy, gdyby stała się ofiarą agresji z użyciem broni jądrowej lub gdyby zagrożono jej takim atakiem.

Złamanie Memorandum Budapeszteńskiego przez Rosję nie wpłynęło znacząco na obrady Komitetu Przygotowawczego w 2014 r. Krytyka Ukrainy i państw zachodnich wobec Rosji nie znalazła odzwierciedlenia w jego dokumentach końcowych. Niemniej jednak kwestia ta może wpłynąć na przebieg Konferencji Przeglądowej. Najprawdopodobniej Ukraina będzie podkreślała związek między swoją denuklearyzacją i przystąpieniem do NPT a Memorandum. Może również usilnie dążyć do tego, by zostało to odzwierciedlone w dokumentach końcowych, czemu będzie się sprzeciwiać Rosja. W zależności od rozwoju konfliktu rosyjsko-ukraińskiego nie można wykluczyć sytuacji, w której Ukraina będzie dążyć do zablokowania ewentualnego konsensusu podczas Konferencji w celu zwrócenia uwagi światowej opinii publicznej na te wydarzenia.

Można jednak założyć, że kwestia Memorandum Budapeszteńskiego nie doprowadzi do fiaska Konferencji Przeglądowej. Stanowisko Ukrainy będą łagodzić państwa takie jak Stany Zjednoczone, którym szczególnie zależy na sukcesie. Niemniej sprawa ta może skomplikować i tak trudne dyskusje. Jako że Memorandum miało jedynie polityczny charakter, można spodziewać się zwiększenia nacisków państw nienuklearnych na zawarcie wielostronnego, prawnie obowiązującego porozumienia, w którym kraje P-5 przyznałyby pozostałym członkom NPT negatywne gwarancje bezpieczeństwa. Złamanie Memorandum może być wykorzystane również jako argument do kwestionowania wiarygodności państw jądrowych i reżimu NPT. Niewykluczone, że krytyka obejmie nie tylko Rosję jako agresora, ale również USA i Wielką Brytanię jako sygnatariuszy, którzy nie udzielili Ukrainie wystarczającego wsparcia. Bez względu na szczegółowe zapisy Memorandum, sam fakt jego podpisania przez te państwa w zamian za rezygnację Ukrainy

⁵⁴ Na potrzebę nowego, prawnie wiążącego instrumentu w obszarze nuklearnego rozbrojenia w Wiedniu wskazało ponad 40 państw.

⁵⁵ Zob. *Memorandum on Security Assurances in connection with Ukraine's accession to the Treaty on the NPT*, Budapeszt, 5 grudnia 1994 r., www.cfr.org.

z broni jądrowej może być interpretowany jako ustanowienie nieformalnego zobowiązania do pomocy Ukrainie w utrzymaniu jej niepodległości. Ponadto możliwe, że ukraińska rezygnacja z broni jądrowej wzmocni przekonanie państw potencjalnie rozważających uzyskanie takiej broni, że jest ona potrzebna do powstrzymania ewentualnej agresji ze strony potęg nuklearnych.

II. Stanowiska głównych państw

Na forum NPT funkcjonują liczne ugrupowania formalne i nieformalne. Oprócz głównego podziału na państwa jądrowe i pozostałe, w ramach NPT istnieje też szereg bloków skupiających państwa z określonych regionów geograficznych, członków organizacji międzynarodowych i innych inicjatyw politycznych lub ekonomicznych. Różnorodność interesów państw oraz fakt, że wiele z nich należy jednocześnie do kilku ugrupowań, przekłada się na skomplikowany charakter obrad Konferencji Przeglądowych, zwłaszcza że sprzeciw nawet pojedynczego kraju może przeszkodzić w osiągnięciu konsensusu co do treści dokumentu końcowego. Chociaż największe znaczenie jest przypisywane omówionym poniżej ugrupowaniom formalnym, a zwłaszcza P-5 i NAM, to istotną rolę w pogodzeniu dzielących je różnic odgrywają niejednokrotnie nieformalne koalicje.

1. Państwa P-5

Grono P-5 tworzy pięć oficjalnie uznanych państw nuklearnych. Od 2009 r. odbywają się regularne, coroczne spotkania mocarstw jądrowych w ramach tzw. Procesu P-5. Celem konsultacji jest budowa przejrzystości i zaufania, a także dyskusja nad sposobami współpracy pod kątem realizacji obligacji wynikających z NPT. Obecnie kooperacja koncentruje się na trzech obszarach⁵⁶.

- **Słownik kluczowych pojęć jądrowych** jest opracowywany pod przewodnictwem Chin, zaś jego pierwszy zarys ma zostać przedstawiony na najbliższej Konferencji Przeglądowej NPT. Wypracowanie wspólnych definicji ma na celu ułatwienie negocjacji i realizacji przyszłych porozumień rozbrojeniowych. Ze względu na problemy z ustaleniem części definicji, wstępny dokument najprawdopodobniej będzie zawierał bardzo ograniczony katalog pojęć.
- Pod przewodnictwem Francji osiągnięto konsensus co do **formy raportów na temat wdrażania NPT** przez każde z państw P-5, zaś pierwsze raporty złożono podczas Komitetu Przygotowawczego w 2014 r.
- Trzeci obszar współpracy **stanowi weryfikacja i monitoring** przyszłych porozumień z zakresu rozbrojenia i kontroli zbrojeń. Wielka Brytania wraz z USA prowadzą badania nad sposobami weryfikacji demontażu głowic jądrowych, trwają też rozmowy nad zainicjowaniem analogicznego przedsięwzięcia brytyjsko-chińskiego. Podobna współpraca ma ponadto miejsce między Wielką Brytanią i Norwegią, zaś USA zainicjowały w grudniu 2014 r. Inicjatywę na rzecz Weryfikacji Rozbrojenia Nuklearnego, zapraszając do udziału państwa spoza P-5⁵⁷. Eksperti techniczni ze wszystkich państw P-5 odbyli w 2012 r. spotkanie dotyczące ogólnych kwestii weryfikacyjnych, natomiast w 2013 r. dyskutowali nad weryfikacją układu CTBT. Kraje P-5 wzięły też udział w przeprowadzonym w grudniu 2014 r. Zintegrowanym Ćwiczeniu Połowym CTBT, wysyłając do Jordanii sprzęt i personel.

⁵⁶ Zob. szerzej: *Joint statement from the Nuclear-Weapon States at the London P5 Conference*, 6 lutego 2015 r., www.gov.uk; A. Berger, M. Chalmers, *The Art of the Possible: The Future of the P5 Process on Nuclear Weapons*, „Arms Control Today” 2014, t. 44, nr 8.

⁵⁷ *U.S. State Department and NTI Launch New International Partnership for Nuclear Disarmament Verification*, The Nuclear Threat Initiative, 4 grudnia 2014 r., www.nti.org.

W ramach procesu P-5 mocarstwa przedstawiają także wspólne stanowiska, które zawierają dość ogólne sformułowania. Wynika to w dużej mierze z faktu, że różnią się co do wielu kwestii.

1.1. P-5 wobec dalszego rozbrojenia

Wszystkie mocarstwa jądrowe są przeciwne szybkim działaniom w celu zawarcia konwencji o broni jądrowej oraz wezwaniom do nadania procesowi rozbrojeniowemu jasno określonych ram czasowych. Zgodnie zaznaczają, że rozbrojenie powinno przebiegać stopniowo, jednak prezentują odmienne stanowiska w sprawie warunków, od których zależy postęp w tej materii. Bronią również swojego prawa do modernizacji sił jądrowych.

USA wyrażają gotowość do negocjacji kolejnego porozumienia z Rosją, obejmującego wszystkie kategorie broni jądrowej⁵⁸. Rosja podkreśla z kolei potrzebę uprzedniego rozwiązania szeregu kwestii rzutujących negatywnie na równowagę strategiczną, w tym zwłaszcza: budowy przez USA globalnego i europejskiego systemu przeciwrakietowego, ilościowej i jakościowej nierównowagi w dziedzinie zbrojeń konwencjonalnych, rozwoju nienuklearnych systemów strategicznych, perspektywy militarystyki kosmosu oraz bazowania niestrategicznej broni jądrowej w Europie. Według Rosji arsenały rosyjski i amerykański zostały zredukowane na tyle, że zachodzi konieczność stopniowego włączenia pozostałych państw „z wojskowym potencjałem jądrowym” – a więc nie tylko członków P-5⁵⁹.

Francja i Wielka Brytania nie wyrażają obecnie zainteresowania dalszymi redukcjami ich arsenałów, podkreślając skalę dotychczasowych redukcji jednostronnych⁶⁰. Chiny zaznaczają, że państwa dysponujące największymi arsenalami jądrowymi, tj. USA i Rosja, powinny jeszcze bardziej je ograniczyć, zanim do procesu rozbrojeniowego dołączą pozostałe mocarstwa nuklearne. Podobnie jak Rosja wskazują też na ogólniejsze czynniki uniemożliwiające postępy rozbrojeniowe. Spośród wszystkich mocarstw są najmniej przejrzyste co do wielkości i kompozycji swojego arsenału jądrowego⁶¹.

1.2. P-5 wobec „inicjatywy humanitarnej” i delegitymizacji broni jądrowej

Państwa P-5 zgodnie deklarują „rozumienie dotkliwych konsekwencji użycia broni jądrowej” i determinację w unikaniu sytuacji, w których takie użycie byłoby konieczne. Podchodzą jednak krytycznie do inicjatywy ws. humanitarnych konsekwencji użycia broni jądrowej. USA i Wielka Brytania wyraziły swoje obiekcje podczas konferencji w Wiedniu. Otwarcie od inicja-

---

⁵⁸ NPT Cluster 1: Nuclear Disarmament and Security Assurances, U.S. Statement, Third Meeting of the Preparatory Committee for the 2015 Nuclear Non-Proliferation Treaty Review Conference United Nations, New York, 2 maja 2014 r., s. 2.

⁵⁹ Statement by Mikhail I. Uliyanov, Director of the Department for Non-Proliferation and Arms Control of the Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation, Head of the Delegation of the Russian Federation, at the third meeting of the Preparatory Committee for the 2015 Review Conference of the Parties to the Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons on measures taken by the Russian Federation as regards Actions 5, 20 and 21 contained in the Final Document of the 2010 Review Conference, Nowy Jork, 29 kwietnia 2014, s. 10-12; Statement by Mikhail I. Uliyanov, Head of the Delegation of the Russian Federation to the Preparatory Committee for the 2015 Review Conference of the Parties to the Treaty on the Nuclear Non-Proliferation of Nuclear Weapons (Cluster 1: disarmament), New York, 28 kwietnia – 9 maja 2014 r., s. 6.

⁶⁰ The United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland's National Report Pursuant to Actions 5, 20, and 21 of the NPT Review Conference Final Document, s. 1–5; Reporting by France on Actions 5, 20, and 21 of the 2010 NPT Review Conference Final Document, s. 1–9.

⁶¹ Implementation of the Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons Report submitted by the People's Republic of China, New York, 28 kwietnia – 9 maja 2014 r., s. 1–11.

tywy odcinają się Rosja i Francja. Chiny nie zajmują oficjalnie jasnego stanowiska, aczkolwiek – podobnie jak pozostałe mocarstwa – sprzeciwiają się idei delegitymizacji broni jądrowej.

1.3. P-5 wobec prawnie wiążących gwarancji bezpieczeństwa

Większość członków P-5 nie odnosi się bezpośrednio do apeli o wynegocjowanie prawnie wiążącego międzynarodowego porozumienia dotyczącego tzw. negatywnych gwarancji bezpieczeństwa, wskazując jedynie, że ich strategię nuklearną mają charakter czysto defensywny. Wyłącznie Chiny są zdania, że potrzebne jest zawarcie odpowiedniego traktatu na forum Konferencji Rozbrojeniowej.

Kwestia gwarancji bezpieczeństwa wiąże się też z konfliktem na Ukrainie i pogwałceniem przez Rosję Memorandum Budapeszteńskiego z 1994 r. Rosja odrzuca krytykę ze strony USA, Wielkiej Brytanii, Francji i innych państw, przekonując, że nie tylko nie złamała zapisów Memorandum, ale także nie użyła ani nie groziła użyciem broni jądrowej przeciwko Ukrainie. Według rosyjskiego stanowiska jedynie w takim przypadku naruszenie Memorandum byłoby tożsame z naruszeniem negatywnych gwarancji bezpieczeństwa w wymiarze NPT. Twierdzi ponadto, że nie ma ciągłości prawnej między Ukrainą z roku 1995 a Ukrainą z roku 2014⁶².

1.4. Mocarstwa wobec układów CTBT i FMCT

USA i Chiny pozostają jedynymi członkami P-5, którzy nie ratyfikowali układu CTBT. Chociaż obecna administracja amerykańska popiera ratyfikację, to główną przeszkodę stanowi brak wystarczającego poparcia w Kongresie. Wstrzymanie się Chin od ratyfikacji może wynikać z niechęci do przyjęcia ograniczeń traktatowych przed ratyfikacją CTBT przez USA oraz – czego nie można wykluczyć – ze znaczenia ewentualnych prób jądrowych dla modernizacji i rozbudowy chińskiego arsenału.

Wszystkie kraje P-5 honorują moratorium na próby jądrowe, ale wyłącznie Francja zamknęła na stałe swoje poligony nuklearne⁶³. Francja jest też jednym mocarstwem jądrowym, które całkowicie zamknęło ośrodki produkujące materiały rozszczepialne na potrzeby wojskowe⁶⁴. Moratorium na produkcję takich materiałów jest otwarcie honorowane przez wszystkie kraje P-5 z możliwym wyjątkiem Chin, które nie zajęły w tej sprawie jasnego stanowiska⁶⁵.

1.5. P-5 wobec nieprolifracji i pokojowego wykorzystania energii jądrowej

Konieczność wzmocnienia reżimu nieprolifracji jest akcentowana wyjątkowo silnie przez mocarstwa zachodnie. O ile uznają one, że uniwersalny standard weryfikacyjny powinien polegać na przyjęciu zarówno porozumienia w sprawie całościowego systemu zabezpieczeń, jak i Protokołu dodatkowego, o tyle Rosja i Chiny popierają jedynie promocję uniwersalnego, ale dobrowolnego przyjęcia Protokołu. Rosja podchodzi też sceptycznie do nowych koncepcji

⁶² Zob. *Statement by Mikhail I. Uliyanov, Head of the Delegation of the Russian Federation to the Preparatory Committee for the 2015 Review Conference of the Parties to the Treaty on the Nuclear Non-Proliferation of Nuclear Weapons, Cluster 1: disarmament (on the application of security assurances)*, New York, 2 maja 2014 r.

⁶³ H. Müller, *The NPT Review Process and...*, op. cit., s. 223.

⁶⁴ *Nuclear disarmament: France's practical commitment*, Working paper submitted by France, 2010 Review Conference of the Parties to the Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons, New York, 3–28 maja 2010 r., NPT/CONF.2010/WP.33, s. 1–2.

⁶⁵ K. Chandley, *Background Briefing: The "P5 Process" History and What to Expect in 2015*, British American Security Information Council, styczeń 2015, s. 2.

zabezpieczeń (tzw. State-Level Concept) opracowywanych przez MAEA, co może wynikać z rosyjskiej nieufności co do apolityczności sekretariatu agencji⁶⁶.

Wszystkie mocarstwa wzywają natomiast do wzmocnienia środków kontroli eksportu. Niemniej retoryka Chin jest wyraźnie łagodniejsza od narracji pozostałych mocarstw, szczególnie Francji. Chiny posługują się często językiem bliskim sporej części państw rozwijających się, nawołując m.in. do „porzucenia podwójnych standardów” w dziedzinie nieprolifracji i cywilnej współpracy jądrowej. Różnica między Pekinem a resztą P-5 jest też widoczna w przypadku koncepcji wielostronnych cykli paliwa jądrowego, która spotkała się z mniej zdecydowanym poparciem Chin.

1.6. P-5 wobec kwestii wystąpienia z NPT

Członkowie grupy P-5 zgadzają się co do tego, że państwo występujące z NPT pozostaje odpowiedzialne za naruszenia Traktatu dokonane jako strona układu. Mimo to brakuje wspólnego stanowiska w sprawach związanych z procedurą wystąpienia. Niejasne jest podejście do tej kwestii Chin, które zaznaczają jedynie swoje poparcie dla wysiłków na rzecz podniesienia kosztów ekonomicznych i politycznych opuszczenia NPT. Pozostałe państwa jądrowe, a zwłaszcza USA, Francja i Rosja, wystąpiły z bardziej konkretnymi propozycjami. Zakładają one zgodnie m.in.: obowiązek notyfikacji Rady Bezpieczeństwa ONZ (RB ONZ) o zamiarze opuszczenia NPT, możliwość zażądania przez dostawcę zwrotu materiałów, technologii i sprzętu dostarczonych uprzednio występującemu państwu lub utrzymanie obejmujących je zabezpieczeń MAEA również po wystąpieniu, gdyby ich zwrot nie był możliwy. Wspólnych ustaleń wymagają natomiast szczegółowe procedury postępowania RB ONZ i MAEA w razie wystąpienia, zwłaszcza jeśli dane państwo pogwałciło uprzednio zapisy NPT.

2. Ruch Państw Niezaangażowanych (Non-Aligned Movement – NAM)

Ruch Państw Niezaangażowanych funkcjonuje od 1961 r., a w jego skład wchodzi obecnie 120 państw, z czego większość stanowią kraje rozwijające się. Duża liczba członków grupy przekłada się na jej wpływową rolę, dlatego zwyczajowo obradom Konferencji Przeglądowych przewodniczy członek NAM. Z drugiej strony, szerokie grono uczestników NAM utrudnia utrzymanie jednolitości bloku w niektórych kwestiach. Różnice zdań do pewnego stopnia występują także w przypadku najważniejszych krajów Ruchu – Egiptu, Brazylii, Indonezji i Iranu, który obecnie przewodniczy grupie. Stanowisko Teheranu może więc mieć istotny wpływ na pozycję NAM na Konferencji Przeglądowej. Wypowiedź przedstawiciela Iranu podczas obrad Komisji Rozbrojeniowej ONZ w kwietniu 2015 r. wskazuje, że kraj ten będzie silnie krytykował mocarstwa jądrowe za zbyt małe postępy w procesie rozbrojeniowym, a także naciskał na potrzebę zawarcia konwencji o broni jądrowej⁶⁷.

2.1. NAM wobec konwencji o broni jądrowej

Realizacja zobowiązań dotyczących rozbrojenia nuklearnego jest najwyższym priorytetem dla krajów NAM. Ich głównym celem jest skłonienie państw nuklearnych do jak najwcześniejszego rozpoczęcia negocjacji konwencji o broni jądrowej (NWC). Według NAM obowiązek jak najszybszej eliminacji arsenałów jądrowych wynika nie tylko z samego NPT, lecz także

⁶⁶ M. Hibbs, *Russia's Safeguards Problem*, „Arms Control Wonk”, 3 grudnia 2012 r., <http://armscontrolwonk.com>.

⁶⁷ E.M. Lederer, *Iran Calls for Global Nuclear Powers to Disarm Weapons*, „The Huffington Post”, 8 kwietnia 2015 r., www.huffingtonpost.com.

z norm międzynarodowego prawa humanitarnego⁶⁸. Większość państw Ruchu bierze też udział w konferencjach w ramach „inicjatywy humanitarnej”.

Zgodnie z forsowaną przez NAM koncepcją NWC, ostateczny dokument powinien nakazać całkowitą i nieodwracalną eliminację broni jądrowej w jasno określonych ramach czasowych. Podobnie jak Konwencja o zakazie broni chemicznej oraz Konwencja o zakazie broni biologicznej, planowana NWC miałaby być uniwersalna. Podlegałaby ponadto międzynarodowemu reżimowi weryfikacyjnemu, z główną rolą MAEA.

Stanowisko NAM zakłada, że negocjacje i podpisanie konwencji powinny nastąpić na wielostronnym forum międzynarodowym, z precyzyjnym wskazaniem na Konferencję Rozbrojeniową. W związku z tym grupa wzywa do natychmiastowego powołania komitetu *ad hoc* ds. rozbrojenia nuklearnego w ramach tej Konferencji. Przywołuje też rezolucję Zgromadzenia Ogólnego NZ nr 68/32, w której zdecydowano o zwołaniu do 2018 r. konferencji wysokiego szczebla na forum ONZ w celu przeglądu postępów w rozbrojeniu jądrowym.

2.2. NAM wobec pozostałych kroków rozbrojeniowych

NAM wzywa nie tylko do negocjacji NWC, ale również do przyspieszenia pozostałych wysiłków rozbrojeniowych. Członkowie grupy podkreślają jednocześnie, że częściowe redukcje arsenałów jądrowych, zmiany w sposobie rozmieszczenia systemów nuklearnych oraz obniżenie stopnia ich gotowości nie mogą stanowić alternatywy dla nieodwracalnej i całkowitej eliminacji broni jądrowej. Jednym z głównych powodów krytyki ze strony NAM jest to, że strategie państw nuklearnych i NATO w dalszym ciągu opierają się na groźbie użycia broni jądrowej. Stąd NAM wzywa te kraje do rekonfiguracji ich strategii i doktryn militarnych⁶⁹. Apeluje też o rozszerzenie negatywnych gwarancji bezpieczeństwa – jak dotąd „zbyt ograniczonych i niewystarczających” – i nadania im prawnie wiążącego statusu⁷⁰.

Za czynnik podważający proces rozbrojeniowy uznano również modernizację arsenałów jądrowych i związanej z nimi infrastruktury, a także rozwój nowych systemów nuklearnych i opcji doboru celów dla uderzeń jądrowych. Z krytyką spotyka się ponadto ograniczona przejrzystość doktryn bezpieczeństwa państw nuklearnych, a zwłaszcza brak informacji nt. miejsc rozmieszczenia tysięcy głowic jądrowych, co jest pośrednim odwołaniem do niewielkiej otwartości w tej materii ze strony Rosji i Chin. Kwestią zbliżającą NAM do Rosji i Chin są natomiast argumenty o negatywnym wpływie budowy systemów przeciwrakietowych na równowagę strategiczną oraz wezwanie do rozpoczęcia rozmów dotyczących zapobiegania wyścigowi zbrojeń w kosmosie. Podobnie jak Rosja i Chiny, NAM domaga się też wycofania broni jądrowej rozmieszczonej w Europie.

W kontekście CTBT grupa apeluje o całkowite zamknięcie poligonów jądrowych, jak również o zaprzestanie wszelkich testów broni nuklearnej, a więc również tych przeprowadzanych w warunkach laboratoryjnych. NAM zaznacza też, że jakakolwiek modernizacja arsenałów jądrowych i związane z nią badania są sprzeczne z celem CTBT. Rozdźwięk między Ruchem a państwa-

---

⁶⁸ *Nuclear disarmament*, Working paper submitted by the Group of Non-Aligned States Parties to the Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons, Preparatory Committee for the 2015 Review Conference of the Parties to the Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons, 1 kwietnia 2014 r., NPT/CONF.2015/PC.III/WP.15.

⁶⁹ *Statement by H.E. Dr. R.M. Marty M. Natalegawa, Minister of Foreign Affairs, Republic of Indonesia, on behalf of the, Non-Aligned Movement States Parties to the Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons at the General Debate of the Third Session of the Preparatory Committee for the 2015 Review Conference of the States Parties to the Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons*, New York, 28 kwietnia 2014 r., s. 2.

⁷⁰ *Security assurances against the use or threat of use of nuclear weapons*, Working paper submitted by the Group of Non-Aligned States Parties to the Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons, Preparatory Committee for the 2015 Review Conference of the Parties to the Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons, New York, 1 kwietnia 2014 r., NPT/CONF.2015/PC.III/WP.16 s. 1.

mi P-5, z ewentualnym wyjątkiem Rosji, dotyczy także zakresu przyszłego układu FMCT. Zdaniem NAM porozumienie oraz poprzedzające je moratorium powinny objąć nie tylko przyszłą produkcję materiałów rozszczepialnych do zastosowania militarnego, lecz także już istniejące zasoby.

2.3. NAM wobec nieprolifracji i pokojowego wykorzystania energii jądrowej

Grupa NAM wskazuje, że realizacja zobowiązań nieprolifacyjnych oraz wysiłków na rzecz podniesienia bezpieczeństwa jądrowego nie może ograniczać prawa państw nienuklearnych do pokojowego wykorzystania energii nuklearnej. Podkreśla też niezaprzeczalne prawo wszystkich stron NPT pozostających w zgodności z zapisami Traktatu do swobodnego rozwoju cywilnych programów jądrowych, w tym do krajowego rozwoju pełnego cyklu paliwowego i prowadzenia działań uznawanych przez inne państwa za „wrażliwe” w kontekście ewentualnej proliferacji.

W konsekwencji NAM odnosi się krytycznie do ograniczeń eksportowych. Wzywa też do udzielenia jak największego wsparcia w dziedzinie pokojowej energii jądrowej zwłaszcza państwom rozwijającym się, łącznie z wprowadzeniem zasad preferencyjnego traktowania takich krajów w celu zmniejszenia dzielących je od reszty świata dysproporcji ekonomicznych.

NAM postrzega bilateralne porozumienia z MAEA w sprawie całościowego systemu zabezpieczeń za samodzielny i uniwersalny standard weryfikacyjny oraz sprzeciwia się próbom zobligowania wszystkich państw stron do przyjęcia i stosowania Protokołu dodatkowego. Grupa podkreśla przy tym, że Agencja musi zachować apolityczność i bezstronności w implementacji zabezpieczeń oraz strzec poufności uzyskanych informacji.

Stanowisko NAM świadczy o dużej nieufności członków tego ugrupowania wobec państw nuklearnych i części państw wysoko rozwiniętych. NAM podkreśla, że wysiłki nieprolifacyjne powinny opierać się na mechanizmach wielostronnych, a nie na działaniach jednostronnych prowadzonych przez pojedyncze państwa czy zamknięte ugrupowania takie jak Grupa Dostawców Jądrowych. Przywiązanie do multilateralizmu wynika w dużej mierze z obaw przed próbami utrudniania rozwoju ekonomicznego państw NAM, powiększania ich zależności od krajów wysoko rozwiniętych oraz ingerencji w ich suwerenność. Kwestia stosowania „podwójnych standardów” i dyskryminacji jest poruszana także w odniesieniu do apelu o zakończenie wszelkich form współpracy nuklearnej „niektórych państw P-5” z krajami spoza NPT⁷¹.

2.4. NAM wobec kwestii wystąpienia z NPT

Grupa NAM prezentuje generalnie sceptyczne stanowisko wobec propozycji zakładających utrudnienie wystąpienia z NPT, określając je jako próby reinterpretacji Traktatu z pominięciem jego procedury rewizyjnej. Niektóre państwa NAM, m.in. członkowie Inicjatywy na rzecz Nieprolifracji i Rozbrojenia tacy jak Filipiny i Zjednoczone Emiraty Arabskie, są jednak skłonne do zaakceptowania stanowiska mocarstw zachodnich.

3. Unia Europejska

Unia Europejska jest coraz bardziej aktywnym i znaczącym uczestnikiem procesu przeglądowego NPT. Jej główny problem polega jednak na tym, że składa się ona z 28 państw o zróż-

---

⁷¹ Choć NAM unika wskazywania konkretnych państw, to wyraźnie odnosi się do współpracy USA z Indiami na podstawie tzw. porozumienia 123. Zob. R. Johnson, *Concerns as US-India Nuclear Deal Goes Through*, „Disarmament Diplomacy” 2008, nr 88.

nicowanych stanowiskach. Utrudnia to szybką adaptację UE do bieżącego rozwoju wydarzeń i niejednokrotnie skutkuje bardzo ogólnymi deklaracjami całego ugrupowania. Interesy członków Unii są szczególnie trudne do pogodzenia w wymiarze rozbrojenia, jako że do organizacji należą dwa mocarstwa nuklearne, a także szereg państw nienuklearnych o odmiennym podejściu, w tym członkowie NATO i państwa prorozbrojeniowe takie jak Austria i Irlandia.

UE wzywa Rosję i USA do dalszych redukcji wszystkich kategorii broni jądrowej oraz rozwoju środków budowy przejrzystości i zaufania, zwłaszcza w odniesieniu do niestrategicznej broni jądrowej rozmieszczonej w Europie. Apeluje o ożywienie prac na forum Konferencji Rozbrojeniowej, włącznie z rozpoczęciem negocjacji układu FMCT na podstawie Mandatu Shannona⁷². Unia nie zajmuje zaś jasnego stanowiska w kwestiach prawnie wiążących gwarancji bezpieczeństwa oraz humanitarnych konsekwencji użycia broni jądrowej.

Atutem UE są natomiast jej spójne i szczegółowe propozycje w zakresie nieprolifracji i pokojowego wykorzystania energii jądrowej. Unia wzywa do wzmocnienia środków kontroli eksportu oraz do uniwersalizacji porozumienia całościowego MAEA i Protokołu dodatkowego, tworzących razem standard weryfikacyjny. Popiera też rozwój nowych koncepcji zabezpieczeń (State Level Concept) oraz inicjatywy związane z wielostronnymi cyklami paliwowymi. Do unijnych priorytetów należy ponadto promocja wysiłków na rzecz podniesienia poziomu bezpieczeństwa jądrowego. UE zapewnia również istotne wsparcie i techniczne dla inicjatyw takich jak Fundusz Bezpieczeństwa Jądrowego MAEA czy Program Kooperacji Technicznej MAEA, wspierający rozwój energii jądrowej m.in. w państwach rozwijających się. Wskazuje ponadto na obowiązek reagowania Rady Bezpieczeństwa na przypadki łamania NPT oraz podjęcia działań w związku z notyfikacją o wystąpieniu z Traktatu przez jakiegokolwiek z państw.

4. Ugrupowania nieformalne

4.1. Inicjatywa na rzecz Nieprolifracji i Rozbrojenia (Non-Proliferation & Disarmament Initiative – NPDI)

Inicjatywa na rzecz Nieprolifracji i Rozbrojenia powstała we wrześniu 2010 r. w celu promocji realizacji ustaleń Konferencji Przeglądowej z 2010 r. oraz wzmocnienia wysiłków na rzecz rozbrojenia i nieprolifracji. W skład grupy wchodzi obecnie 12 państw: Australia, Chile, Filipiny, Holandia, Japonia, Meksyk, Niemcy, Nigeria, Polska, Turcja i Zjednoczone Emiraty Arabskie. Członkowie NPDI spotykają się dwa razy do roku na szczeblu ministrów spraw zagranicznych.

NPDI cechuje się różnorodnością biorących w niej udział państw, nie tylko ze względu na ich położenie geograficzne, ale także na ich przynależność do wielu innych ugrupowań formalnych i nieformalnych, w tym: NATO, UE, NSG i NAM. Grupa dąży w konsekwencji do wzmocnienia ogólnego konsensusu w ramach NPT poprzez formułowanie rekomendacji uwzględniających w stosunkowo zrównoważony sposób postulatory i stanowiska szeregu ugrupowań.

W wymiarze rozbrojenia NPDI skupia się na promocji praktycznych, stopniowych działań. Wzywa państwa P-5 do redukcji ich arsenałów jądrowych, w tym do zawarcia kolejnego porozu-

---

⁷² Zgodnie z opublikowanym w 1995 r. raportem Geralda E. Shannona, specjalnego koordynatora Konferencji Rozbrojeniowej ds. materiałów rozszczepialnych, negocjacje układu FMCT mogą obejmować nie tylko kwestię zakazu dalszej produkcji materiałów rozszczepialnych do zastosowania militarnego, ale także eliminację już istniejących zasobów takich materiałów. Zob. *Report of Ambassador Gerald E. Shannon of Canada on consultations on the most appropriate arrangement to negotiate a treaty banning the production of fissile material for nuclear weapons or other nuclear explosive devices*, CD/1299, 24 marca 1995 r.

mienia między USA i Rosją, które uwzględniałyby wszystkie rodzaje broni jądrowej, a następnie do włączenia się pozostałych mocarstw w proces całkowitego rozbrojenia. Szczególną uwagę poświęcono kwestii wzmocnienia przejrzystości oraz wysiłków rozbrojeniowych w odniesieniu do niestrategicznej broni jądrowej. NPDI zabiega o ogłoszenie moratorium na rozwój nowych typów broni jądrowej, przypisywanie siłom nuklearnym nowych zadań oraz usprawnianie już istniejących arsenałów jądrowych⁷³.

Głównym postulatem NPDI jest zwiększenie przejrzystości mocarstw jądrowych w zakresie ich wysiłków rozbrojeniowych oraz arsenałów i doktryn nuklearnych. W 2012 r. Inicjatywa przedstawiła projekt standardowego formularza raportowania⁷⁴. Kraje P-5 przyjęły jednak o wiele mniej szczegółowe kryteria raportowania, zwłaszcza w odniesieniu do liczby, lokalizacji i rodzajów posiadanych przez nie sił nuklearnych. NPDI opowiada się też za obniżeniem statusu operacyjnego sił jądrowych, zmniejszeniem ich roli w strategiach bezpieczeństwa i doktrynach wojskowych oraz promocją edukacji na temat humanitarnych konsekwencji użycia broni nuklearnej – co jest wynikiem kompromisu między państwami grupy entuzjastycznie i sceptycznie nastawionymi do „inicjatywy humanitarnej”. NPDI popiera również negocjacje układu FMCT na forum Konferencji Rozbrojeniowej na podstawie Mandatu Shannona oraz wejście w życie CTBT.

Inicjatywa zajmuje stanowisko bliskie P-5, a zwłaszcza mocarstwom zachodnim, w kwestii nieprolifracji. Popiera uniwersalne przyjęcie porozumienia całościowego oraz Protokołu dodatkowego jako standardu weryfikacyjnego oraz wzmocnienie środków kontroli eksportu i bezpieczeństwa jądrowego. Propozycje NPDI i zachodnich państw P5 są też zbliżone w sprawie procedury wystąpienia z NPT.

O ile reputacja członków NPDI w zakresie nieprolifracji nie podlega wątpliwości, o tyle wiarygodność propozycji rozbrojeniowych grupy jest kwestionowana. Wynika to z faktu, że siedem państw NPDI jest objętych amerykańskim parasolem odstraszania nuklearnego, a na terytorium trzech z nich – Holandii, Niemiec i Turcji – znajduje się niestrategiczna broń jądrowa USA.

4.2. Koalicja na rzecz Nowej Agendy (New Agenda Coalition – NAC)

Koalicja na rzecz Nowej Agendy została założona w 1998 r. Po wystąpieniu z grupy Słowenii i Szwecji tworzy ją sześć krajów: Brazylia, Egipt, Irlandia, Meksyk, Nowa Zelandia i Republika Południowej Afryki. NAC koncentruje się na realizacji zobowiązań rozbrojeniowych. Jej stanowisko jest w większości kwestii bardzo bliskie pozycji NAM i wynika z poparcia „inicjatywy humanitarnej”. W porównaniu z NAM, NAC stosuje jednak znacznie łagodniejszą retorykę, jest bardziej skłonna do kompromisów i przedstawia propozycje łączące preferowaną przez P-5 metodę „stopniowych kroków” oraz koncepcje całkowitego rozbrojenia, odpowiadające wezwaniom NAM.

Główna propozycja NAC dotyczy zawarcia „przejrzystego, prawnie obowiązującego i wielostronnego zobowiązania do osiągnięcia rozbrojenia nuklearnego”, zapewniającego ramy

---

⁷³ Zob np. *Nuclear disarmament post-New START*, Working paper submitted by the members of the Non-Proliferation and Disarmament Initiative (Australia, Canada, Chile, Germany, Japan, Mexico, Nigeria, the Netherlands, the Philippines, Poland, Turkey and the United Arab Emirates), Preparatory Committee for the 2015 Review Conference of the Parties to the Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons, New York, 1 kwietnia 2014 r., NPT/CONF.2015/PC.III/WP.16.

⁷⁴ *Transparency of nuclear weapons: The Non-Proliferation and Disarmament Initiative*, Working paper submitted by the members of the Non-Proliferation and Disarmament Initiative (Australia, Canada, Chile, Germany, Japan, Mexico, Nigeria, the Netherlands, the Philippines, Poland, Turkey and the United Arab Emirates), Preparatory Committee for the 2015 Review Conference of the Parties to the Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons, New York, 20 kwietnia 2012 r., NPT/CONF.2015/PC.I/WP.12, s. 3–5.

dla przyszłych wysiłków rozbrojeniowych⁷⁵. Takie porozumienie mogłoby mieć formę złożonej i szczegółowej konwencji o broni jądrowej, układu o zakazie broni jądrowej, porozumienia ramowego⁷⁶ lub porozumienia hybrydowego⁷⁷.

NAC wniosła istotny wkład w osiągnięciu konsensusu na poprzednich Konferencjach Przeglądowych, a niewątpliwą zaletą grupy jest fakt, że tworzą ją w większości potęgi regionalne, które zrezygnowały z rozwoju własnych arsenałów jądrowych, mimo że ich zasoby pozwalają na takie przedsięwzięcia. Jednak zmniejszenie się liczby członków grupy, w połączeniu z brakiem reprezentantów Azji oraz udziałem zaledwie jednego państwa europejskiego, może wpłynąć negatywnie na jej znaczenie na forum międzynarodowym.

4.3. Inne ugrupowania nieformalne

Oprócz NPDI i NAC, na forum NPT działają także inne, mniej wpływowe, ugrupowania nieformalne, których propozycje często dotyczą stosunkowo wąskiego zakresu problemowego. Najbardziej wyróżniające się inicjatywy to Wiedeńska Grupa Dziesięciu (Vienna Group of Ten) oraz Grupa na rzecz Obniżenia Poziomu Gotowości Sił Jądrowych (De-alerting Group). Odnosić można również działalność grupy NATO-7, choć jej aktywność jest o wiele mniejsza niż pozostałych grup.

Wiedeńska Grupa Dziesięciu została powołana w 1980 r. i składa się obecnie z 11 państw: Australii, Austrii, Danii, Finlandii, Holandii, Irlandii, Kanady, Norwegii, Nowej Zelandii, Szwecji i Węgier. Grupa promuje kooperację w zakresie pokojowego wykorzystania energii jądrowej. Zaznacza przy tym, że warunkiem takiej współpracy jest wzmocnienie i respektowanie reżimu nieproliferacyjnego oraz podniesienie poziomu bezpieczeństwa jądrowego. Grupa wzywa w związku z tym do: wprowadzenia w życie układu CTBT, uniwersalnego przyjęcia standardu weryfikacyjnego w postaci porozumienia całościowego i Protokołu dodatkowego NPT, wzmocnienia środków kontroli eksportu oraz powszechnego przystąpienia do porozumień takich jak konwencja o bezpieczeństwie jądrowym⁷⁸.

- **Grupa na rzecz Obniżenia Poziomu Gotowości Sił Jądrowych** funkcjonuje od 2007 r., a w jej skład wchodzi pięć państw: Chile, Malezja, Nigeria, Nowa Zelandia i Szwajcaria. Członkowie grupy krytykują mocarstwa za niewielkie postępy w obniżeniu poziomu gotowości sił jądrowych. Zdaniem grupy utrzymywanie systemów jądrowych w wysokim stanie gotowości bojowej podnosi ryzyko wybuchu wojny jądrowej w sytuacjach kryzysowych, a także zwiększa prawdopodobieństwo niezamierzonego użycia broni jądrowej wskutek awarii technicznej czy ataku terrorystycznego lub informatycznego. Taka praktyka utrudnia też redukcję arsenałów jądrowych oraz zmniejszenie ich roli w strategiach bezpieczeństwa. W opinii grupy mocarstwa powinny zatem obniżyć poziom gotowości sił nuklearnych w konkretny i mierzalny sposób w określonych ramach czasowych, jak również odnieść się do tej kwestii w ramach procesu P-5 i złożyć odpowiednie sprawozdania na forum NPT⁷⁹.

⁷⁵ *Nuclear disarmament, Working paper submitted by the Group of Non-Aligned States...*, *op. cit.*

⁷⁶ Porozumienie ramowe opierałoby się na szeregu instrumentów, takich jak układy CTBT i FMCT, skoncentrowanych wokół NPT. Na dalszym etapie musiałyby ono zostać uzupełnione przez konwencję o broni jądrowej, układ o zakazie broni jądrowej lub analogiczny dokument.

⁷⁷ Porozumienie hybrydowe inkorporowałoby elementy pozostałych rozwiązań i inne koncepcje.

⁷⁸ Zob. G. Mukhatzhanova, W. Potter, *Coalitions to Watch at the 2015 NPT Review Conference*, The Nuclear Threat Initiative, 24 lutego 2015 r., www.nti.org.

⁷⁹ Zob. *De-alerting*, Working paper submitted by Chile, Malaysia, Nigeria, New Zealand and Switzerland (the De-alerting Group), Preparatory Committee for the 2015 Review Conference of the Parties to the Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons, New York, 21 kwietnia 2014 r., NPT/CONF.2015/PC.III/WP.24.

- **NATO-7** tworzą: Belgia, Hiszpania, Holandia, Litwa, Norwegia, Polska i Turcja. Grupa przedłożyła jak dotąd po jednym dokumencie roboczym na forum Konferencji Rozbrojeniowych NPT w 2005 i 2010 r.⁸⁰ Nie przedstawiła żadnego stanowiska podczas prac Komitetu Przygotowawczego w obecnym cyklu przeglądownym, co świadczy o spadku zainteresowania jej funkcjonowaniem (może to wynikać z tego, że Holandia, Polska i Turcja działają też w NPDI). Propozycje grupy NATO-7 odnosiły się do wszystkich trzech głównych filarów NPT. Najbardziej zauważalną propozycją w 2010 r. było wezwanie do negocjacji prawnie wiążących gwarancji bezpieczeństwa dla państw nienuklearnych.

---

⁸⁰ *Working paper submitted by Belgium, Lithuania, the Netherlands, Norway, Spain, Poland and Turkey for consideration at the 2005 Review Conference of the Parties to the Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons, New York, 11 maja 2005 r., NPT/CONF.2005/WP.35; Working paper submitted by Belgium, Lithuania, the Netherlands, Norway, Spain, Poland and Turkey for consideration at the 2010 Review Conference of the Parties to the Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons, New York, 11 maja 2010 r., NPT/CONF.2010/WP.69.*

III. Możliwe rezultaty Konferencji Przeglądowej i ich wpływ na sytuację międzynarodową

Paradoksem wysiłków dyplomatycznych związanych z NPT jest to, że mimo pesymizmu i frustracji, reżim Traktatu trwa i wbrew obawom udaje się uzyskiwać konsensus. Nie ma jednak pewności, że tym razem zadziała standardowy scenariusz udanych Konferencji, w którym: 1) państwa nienuklearne, szczególnie z grupy NAM, ostro krytykują brak postępów państw nuklearnych w realizacji zapisów artykułu VI NPT; 2) państwa nuklearne potwierdzają swoje zobowiązania oraz wskazują dotychczasowe postępy i powody, dla których dalsze kroki muszą mieć charakter stopniowy; 3) w rezultacie trudnych negocjacji dochodzi do kompromisu⁸¹.

Można wskazać **cztery scenariusze przebiegu Konferencji Przeglądowej w 2015 r.**, z których każdy inaczej wpłynie na proces NPT w kolejnych latach.

- **Sukces.** Rezultatem tej Konferencji będzie dokument końcowy, który przynajmniej częściowo będzie wyrazem konsensusu. Podobnie jak w 2010 r., dokument mógłby składać się z części sprawozdawczej odzwierciedlającej różne stanowiska państw oraz z jednomyślnie przyjętego Planu działań. Korzystne byłoby, gdyby część sprawozdawcza w 2015 r. wskazała kwestie, co do których panuje konsensus, i te, przy których wymagane są dalsze wysiłki, by zbliżyć stanowiska państw stron. Stanowiłoby to sygnał, że mimo różnic strony są nadal gotowe dążyć w jednym kierunku. W przypadku Planu działań wątpliwe jest, aby państwa zgodziły się jedynie na powtórzenie ustaleń z 2010 r. o czym świadczą stanowiska przedstawiane podczas prac Komitetu Przygotowawczego. Rozwiązaniem mogłoby być wytyczenie na kolejny cykl przeglądu niewielkiej liczby konkretnych priorytetów, które odzwierciedlałyby obecną sytuację strategiczną i polityczną. Inne możliwości to określenie ram czasowych dla kilku wybranych działań lub uzupełnienie Planu działań z 2010 r. nowymi elementami.
- **Brak konsensusu.** Konferencja nie zakończy się przyjęciem wspólnego dokumentu wskutek konsensusu, ale podczas obrad okaże się, że różnice podejść nie pogłębiają się radykalnie i istnieje szansa zbliżenia stanowisk w przyszłości.
- **Rozłam.** Konferencja w 2015 r. zakończy się fiaskiem, a jej przebieg unaocznia, że różnice między grupami państw są nie do pogodzenia. Scenariusz ten może zakładać, że część państw odrzuci Plan działań z 2010 r., argumentując, że jedynie przystąpienie do niego oznacza brak realnego postępu w dziedzinie rozbrojenia. Niektóre państwa, choć formalnie pozostaną członkami NPT, mogą utracić wiarę w wagę Traktatu i poszukiwać alternatywnych sposobów działania w celu nuklearnego rozbrojenia.
- **Bojkot.** Nie można zupełnie wykluczyć scenariusza, w którym Egipt i część państw arabskich zbojkotują udział w dalszych pracach Konferencji Przeglądowej. Wynikałoby to z porzucenia nadziei na dalsze postępy w kwestii strefy wolnej od broni masowego rażenia na Bliskim Wschodzie oraz/lub niezadowolenia Arabii Saudyjskiej i Egiptu z ogólnych warunków spodziewanego porozumienia z Iranem. Pomimo nieprzewidywalności i nieprzejrzystości postaw wielu z krajów Bliskiego Wschodu, scenariusz taki wciąż wydaje się jednak mało prawdopodobny.

Do sukcesu mogłyby się przyczynić lepsze obecnie perspektywy na przełom w sprawie Iranu i poważne podjęcie kwestii konferencji dotyczącej MEWMDFZ, a także znalezienie kompromisowego rozwiązania co do nowego prawnego instrumentu rozbrojeniowego. W ograniczonym stopniu mogą również pomóc nowe inicjatywy, wskazujące, że możliwe są praktyczne kroki

⁸¹ G. Mukhatzhanova, *Rough Seas Ahead: Issues for the 2015 NPT Review Conference*, „Arms Control Today”, 1 kwietnia 2014 r.

w kierunku nuklearnego rozbrojenia, na przykład amerykańska inicjatywa dotycząca weryfikacji. Pozytywny wpływ na przebieg Konferencji miałyby również grupa państw funkcjonujących jako pomost między przeciwstawnymi stanowiskami. Taką rolę mogłaby pełnić NPDI.

Spośród czterech powyższych scenariuszy najbardziej prawdopodobny jest brak konsensusu lub rozłam. Wynika to z faktu, że – paradoksalnie – psychologicznym wyzwaniem dla Konferencji Przeglądowej 2015 jest sukces poprzedniej Konferencji. Z reguły po każdej Konferencji uważanej za udaną następowała taka, która kończyła się niepowodzeniem. Jedyne wyjątki to Konferencje z lat 1995 i 2000. Wynika to prawdopodobnie z przeświadczenia państw, że można sobie pozwolić na porażkę, więc warto zaryzykować bardziej radykalną postawę.

Na to, że Konferencja Przeglądowa NPT nie zakończy się tym razem sukcesem, wskazuje także brak radykalnych postępów w kwestii strefy bez broni masowego rażenia na Bliskim Wschodzie i porozumienia ws. irańskiego programu jądrowego. Do tej pory nie udało się wypracować również konsensusu w sprawie humanitarnych konsekwencji użycia broni jądrowej i związanego z nią postulatu nowego, prawnie wiążącego instrumentu rozbrojeniowego. Niesprzyjający jest również kontekst międzynarodowy, w tym działania zbrojne na Ukrainie.

Sam brak dokumentu końcowego uzgodnionego wskutek konsensusu nie musi mieć negatywnych konsekwencji dla procesu NPT. Niepowodzeniem zakończyły się Konferencje w latach 1980, 1990 i 2005, co nie doprowadziło do długotrwałego osłabienia reżimu NPT. W dłuższej perspektywie od braku konsensusu szkodliwszy może być wspólny dokument, z którym wiąże się zbyt wiele niemożliwych do zrealizowania oczekiwań. Długofalowe skutki Konferencji będą w dużej mierze zależne od tego, na ile przyczyni się ona do złagodzenia stanowisk państw najbardziej niezadowolonych z dotychczasowej implementacji zobowiązań NPT, przede wszystkim krajów Bliskiego Wschodu, ale także państw nienuklearnych sfrustrowanych zbyt wolnym tempem rozbrojenia.

Szczególnie niepokojący jest scenariusz, w którym niepowodzenie Konferencji wynika z rozczarowania państw arabskich warunkami umowy z Iranem oraz z braku postępów w sprawie MEWMDFZ. Taka sytuacja mogłaby doprowadzić do spadku zainteresowania utrzymaniem reżimu NPT przez najważniejsze państwa arabskie, w tym do bojkotu NPT podczas kolejnego cyklu przeglądowego. Skomplikowałoby to jeszcze bardziej sytuację na całym Bliskim Wschodzie. Mogłoby być także kolejnym sygnałem, że państwa regionu nie tylko teoretycznie rozważają odpowiedź na wciąż istniejące zaplecze nuklearne Iranu, ale także praktycznie przygotowują się już do kroków w tym kierunku. Połączenie wszystkich tych problemów zmniejszałoby szansę na ostateczne i dyplomatyczne uregulowanie programu jądrowego Iranu. Ze względu na zwiększone obawy, że inne państwa regionu mogłyby wejść w posiadanie broni jądrowej, Iran stałby się mniej elastyczny w kwestii ustępstw. Konsekwencje całkowitego załamania wiarygodności NPT na Bliskim Wschodzie mogłyby wpłynąć także na cały reżim nieprolifracji.

Jeśli w czasie Konferencji nie uda się osiągnąć konsensusu w sprawie „inicjatywy humanitarnej” i nowego instrumentu prawnego w obszarze rozbrojenia, zwiększy się prawdopodobieństwo, że grupa państw będzie dążyła do zawarcia konwencji ds. zakazu broni jądrowej. Okazją ku temu może być na przykład 70. rocznica użycia broni jądrowej w Hiroszimie i Nagasaki. Nawet jeśli konwencję podpisze niewielka liczba państw, w znaczący sposób może to utrudnić dyskusje rozbrojeniowe na forum NPT i zachęcić państwa, które ją podpisały, do jeszcze bardziej radykalnych kroków w przyszłości – włącznie z demonstracyjnym wystąpieniem z NPT.

IV. Wnioski i rekomendacje dla Polski

1. Znaczenie układu NPT z punktu widzenia polskich interesów

Poprzez aktywne zaangażowanie w proces NPT Polska okazuje odpowiedzialność za rozwiązywanie problemów globalnych, co wzmacnia jej widoczność i pozycję na arenie międzynarodowej. Działania na forum NPT mogą się również przyczynić pośrednio lub bezpośrednio do zwiększenia bezpieczeństwa państwa. Istotna rola NPT dla Polski wynika z poniższych przesłanek.

1.1 Wkład NPT w zapewnienie stabilnego porządku międzynarodowego

Jako podstawa reżimu nieprolifracji broni jądrowej, NPT zmniejsza ryzyko destabilizacji systemu międzynarodowego, która miałaby negatywny wpływ na bezpieczeństwo RP. Wraz z dalszym rozprzestrzenianiem broni jądrowej wzrasta ryzyko, że terytorium Polski może w przyszłości stać się celem bezpośredniego ataku z użyciem broni jądrowej, co może być m.in. skutkiem zaangażowania w operacje międzynarodowe w ramach NATO. Dalsza proliferacja broni jądrowej może wpływać na zmniejszenie bezpieczeństwa Polski również w sposób pośredni. Kryzysy polityczno-wojskowe, które będą jej prawdopodobną konsekwencją, mogą doprowadzić do koncentracji uwagi i zasobów wojskowych kluczowych sojuszników RP, w tym USA, w innych obszarach geograficznych, co z kolei osłabi zaangażowanie w Europie Środkowo-Wschodniej.

1.2. Instrument nacisku na zmniejszanie roli broni jądrowej w doktrynach bezpieczeństwa państw

NPT jest jedynym prawnie wiążącym instrumentem, które daje możliwość wywierania presji na państwa nuklearne, by zmniejszały rolę broni jądrowej w swej polityce bezpieczeństwa. Z punktu widzenia Polski szczególnie niepokojący jest wzrost znaczenia broni jądrowej w rosyjskiej doktrynie wojskowej. Zaniepokojenie budzą też: brak przejrzystości Rosji co do ilości broni niestrategicznej i miejsc jej rozmieszczenia, możliwość bazowania tej broni przy granicach NATO, w tym w obwodzie kaliningradzkim⁸², a także wielkość rosyjskiego arsenału broni niestrategicznej, która nigdy nie była przedmiotem prawnie wiążącego porozumienia kontroli zbrojeń. Rosyjskie ćwiczenia wojskowe demonstrują możliwość użycia tej broni we wstępnych fazach konfliktu, o czym mogą świadczyć połączone działania sił konwencjonalnych i nuklearnych, a także scenariusze ataku nuklearnego na Polskę i inne państwa NATO (Zapad 1999, 2009 i 2013). Z kolei bezprecedensowa aktywność rosyjskich sił nuklearnych towarzysząca agresji na Ukrainę (prowokacyjne loty bombowców strategicznych obejmujące m.in. symulacje ataków raketowych na państwa NATO) wskazuje m.in., że Rosja wykorzystuje swój potencjał jądrowy jako ostrzeżenie dla państw NATO przed szerszym zaangażowaniem w konflikt, a także do wskazania, że długotrwałe pogorszenie relacji z Rosją nie leży w interesie państw europejskich i USA. Dodatkowo, zaniepokojenie zwiększają informacje USA o tym, że Rosja łamie traktat eliminujący rakiety krótszego i średniego zasięgu z 1987 r. (INF), który był jedną z podstaw stabilności w Europie⁸³.

---

⁸² W obwodzie kaliningradzkim znajduje się infrastruktura przystosowana do bazowania głowic jądrowych. W dostępnych publicznie źródłach brak jest informacji potwierdzających, że głowice jądrowe rzeczywiście się tam znajdują.

⁸³ J. Durkalec, *op. cit.*

Wpływ procesu NPT na rosyjskie decyzje i działanie w obszarze sił jądrowych był do tej pory ograniczony. Niemniej jednak forum NPT może być wykorzystane przez Polskę do forsowania postulatów, które mogą przyczynić się do zwiększenia międzynarodowej presji wobec Rosji.

1.3. Wpływ na politykę odstraszania i strukturę sił jądrowych NATO

NPT ma wpływ na politykę nuklearną NATO, w tym przede wszystkim na kwestię dalszego bazowania amerykańskiej broni jądrowej w Europie. Oczekiwanie niektórych państw NATO, że poprzez wycofanie tej broni do USA zwiększy się wiarygodność państw Sojuszu w obszarze nieprolifracji, było jedną z przyczyn burzliwej debaty nt. kwestii jądrowych w NATO, która towarzyszyła pracom nad Koncepcją strategiczną z 2010 r. oraz nad Przeglądem odstraszania i obrony z 2012 r.⁸⁴ Choć obecnie panuje konsensus co do utrzymania *status quo*, dodatkowo wzmacniany przez działania rosyjskie, polityka nuklearna nadal pozostaje przedmiotem kontrowersji. Nie można wykluczyć, że w kolejnych latach dynamika polityczna w państwach goszczących amerykańską broń (przede wszystkim w Niemczech, Belgii i Holandii) może doprowadzić do wznowienia debaty na temat potrzeby bazowania na ich terytorium broni jądrowej. Presja związana z przyszłością bazowania bomb nuklearnych B-61 w Europie będzie wzrastać wraz ze zbliżaniem się 2020 r., kiedy USA rozpoczną przedłużanie resursu tych bomb oraz kiedy wprowadzone zostaną nowe środki przenoszenia (F-35)⁸⁵.

Stacjonowanie amerykańskiej broni poza granicami USA konsekwentnie krytykują na forum NPT państwa NAM, a także Rosja. W kontekście obecnego kryzysu w relacjach NATO–Rosja należy się spodziewać, że rosyjska retoryka się zaostrzy i będzie wynikać z dążenia Rosji do odwrócenia uwagi od jej działań lub do postawienia znaku równości między nimi a aktywnością NATO.

Co warto podkreślić, NPT ogranicza swobodę działań Sojuszu na rzecz wzmocnienia polityki jądrowej w obliczu niepokojących sygnałów ze strony Rosji. Gdyby – co obecnie jest zbyt daleko idące i zbędne – Sojusz zrezygnował otwarcie z politycznej deklaracji „trzech nie”⁸⁶, stałoby się to przedmiotem dużych kontrowersji i mogłoby negatywnie wpłynąć nie tylko na wiarygodność Polski i innych państw NATO, ale także na kondycję reżimu NPT. Nie miałyby na to większego wpływu przytaczanie argumentów prawnych służących uzasadnieniu, że bazowanie broni jądrowej w państwach Europy Środkowo-Wschodniej nie byłoby sprzeczne z Artykułem I i II Traktatu NPT⁸⁷.

W kontekście zobowiązań wynikających z NPT w interesie Polski jest wskazywanie dążenia do dalszego zmniejszania roli broni jądrowej w Europie. Uświadomi to państwom naciskającym na radykalne kroki w kierunku rozbrojenia, że Polska i inne państwa NATO nie są główną przeszkodą na drodze do ich celu. Takie podejście będzie również miało pozytywny wpływ na spójność Sojuszu, spełni bowiem oczekiwania państw szczególnie promujących zmniejszanie

---

⁸⁴ Zob. Ł. Kulesa, *The New NATO Member States*, w: P. Foradori (red.), *Tactical Nuclear Weapons and Euro-Atlantic Security*, Routledge, Abingdon 2013; J. Durkalec, *NATO Defence and Deterrence Posture: Central and Eastern European Perspectives*, „PISM Policy Paper”, nr 29, maj 2012, www.pism.pl.

⁸⁵ Zob. H. Chalmers, M. Chalmers, A. Berger (eds.), *A Problem Deferred? NATO's Non-Strategic Nuclear Weapons after Chicago*, RUSI Whitehall Report nr 4-12, London, październik 2012.

⁸⁶ Sojusz zadeklarował w Akcie stanowiącym NATO–Rosja, że „nie ma zamiaru, planu ani powodu do rozmieszczenia broni jądrowej na terytorium nowych członków”, oraz że „nie ma zamiaru, planu ani powodu do ustanowienia ośrodków przeznaczonych do bazowania broni jądrowej na terytorium tych członków, czy to poprzez budowę nowych instalacji, czy poprzez zaadaptowanie instalacji już istniejących”. Zob. *Founding Act on Mutual Relations, Cooperation and Security between NATO and the Russian Federation*, Paris, 27 maja 1997 r.

⁸⁷ Szerzej na temat prawnych argumentów uzasadniających zgodność polityki nuklearnej NATO z Traktatem NPT, patrz: David S. Yost, *NATO's Balancing Act*, United States Institute of Peace Press, Washington, 2014, s. 310–311.

roli arsenału jądrowego w polityce NATO. Uczestnictwo w Konferencji Przeglądowej NPT wymaga od Polski i innych państw Sojuszu przygotowania na zarzuty co do polityki jądrowej NATO.

1.4. Promowanie Polski jako przykładu pokojowego wykorzystania energii jądrowej

Program polskiej energetyki jądrowej stworzył szansę na promowanie roli Polski jako przykładu państwa łączącego pokojowe zastosowanie energii jądrowej z wysokimi standardami w obszarze nieprolifracji i bezpieczeństwa jądrowego. Polska powinna maksymalnie wykorzystać forum NPT do zademonstrowania takiej postawy⁸⁸.

2. Dotychczasowe zaangażowanie Polski na forum NPT

Polska była do tej pory aktywnym uczestnikiem prac związanych z NPT. Jej działalność przekładała się na udział w gremiach kierowniczych szeregu Konferencji Przeglądowych (1975, 1995 i 2010 – przewodnictwo w Komitecie Redakcyjnym, 1985 – wiceprzewodnictwo w nim, 1990 i 2000 – przewodnictwo Głównego Komitetu II, 2005 – przedstawiciel RP był jednym z 34 wiceprezydentów Konferencji) oraz udział w wąskich grupach kularowych uzgadniających najważniejsze decyzje⁸⁹.

Swoje stanowisko RP wyrażała nie tylko w narodowych wystąpieniach i we wspólnym stanowisku państw UE, ale także w ramach szerszych formalnych i nieformalnych koalicji. Podczas Konferencji Przeglądowej w 2010 r. uczestniczyła w pracach czterech grup. Tradycyjnie wraz z innymi członkami Komitetu Zangerra przedstawiła wspólne podejście do kontroli eksportu materiałów i technologii, które mogą być wykorzystane do produkcji broni jądrowej⁹⁰. Podobnie jak podczas Konferencji w 2005 r., współpracowała w ramach nieformalnej grupy NATO-7, czego wyrazem był obszerny dokument roboczy dotyczący wszystkich trzech filarów NPT. Podpisała się również pod wspólną propozycją 17 państw dotyczącą wzmocnienia procesu przeglądownego NPT oraz pod stanowiskiem 23 państw w sprawie wspierania rozwoju energetyki jądrowej. Aktywność Polski w pracach Komitetu Przygotowawczego była znacząca dzięki zaangażowaniu w NPDI. Podczas trzech sesji PrepComu członkowie tej inicjatywy przedstawili wspólnie 18 dokumentów roboczych, które stanowiły wkład do dyskusji nad wszystkimi filarami NPT⁹¹.

Od 2010 r. najważniejszym polskim postulatem na forum NPT pozostaje włączenie niestrategicznej (taktycznej) broni jądrowej w proces kontroli zbrojeń. W dużej mierze wynikał on z obaw związanych z rosyjskim arsenałem tej broni. Jego katalizatorem była również debata wewnątrz NATO na temat przyszłości amerykańskiej broni jądrowej w Europie i dążenia Polski, by z jednej strony spełnić oczekiwania państw dążących do redukcji tej broni w Europie, a z drugiej nie osłabiać jednostronnie potencjału odstraszania Sojuszu. Zgodnie z polskim stanowiskiem broń niestrategiczna powinna być włączona w kolejną rundę kontroli zbrojeń z udziałem USA i Rosji. Do wzajemnych redukcji, a w końcu eliminacji tej kategorii uzbrojenia prowadzi mają w pierwszej kolejności środki przejrzystości oraz budowy zaufania.

---

⁸⁸ Zob. A. Gawlikowska-Fyk, Z. Nowak, *Energetyka jądrowa w Polsce*, Raport PISM, Warszawa, wrzesień 2014, www.pism.pl.

⁸⁹ T. Strulak, J. Sawicz, *Nieprolifracja broni jądrowej. Stare dylematy – nowe wyzwania*, Zeszyty Akademii Dyplomatycznej, Ministerstwo Spraw Zagranicznych, Warszawa 2005, s. 10.

⁹⁰ *Multilateral nuclear supply principles of the Zangger Committee*, Working Paper, 2010 Review Conference of the Parties to the Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons, New York, 12 marca 2010 r., NPT/CONF.2010/WP. Zob też Zangger Committee (ZAC), *The Nuclear Threat Initiative*, www.nti.org.

⁹¹ Dokumenty dostępne na stronie: *Nuclear Non-Proliferation Treaty*, Reaching Critical Will, www.reachingcriticalwill.org/disarmament-fora/npt.

Stanowisko Polski było promowane w artykułach prasowych ministra spraw zagranicznych, a także w licznych inicjatywach na forum NATO, poczynając od inicjatywy polsko-norweskiej z 2010 r.⁹² Na forum NPT dążenie do włączenia niestrategicznego broni jądrowej w główny nurt dyskusji nad rozbrojeniem jądrowym było podkreślane w narodowych stanowiskach podczas Konferencji Przeglądowej NPT w 2010 r. i obrad PrepComu w trakcie obecnego cyklu przeglądownego.

Niestrategiczna broń jądrowa była podstawową kwestią podnoszoną przez Polskę na forum NPDI. Znalazło to odbicie w dokumentach roboczych przedstawianych podczas PrepComu, poczynając od promowanej przez NPDI propozycji standardowej formuły raportowania działań w celu nuklearnego rozbrojenia, która uwzględnia obszerne informacje na temat arsenałów broni niestrategicznego⁹³. Podejście NPDI odzwierciedla polskie postulaty włączenia tej kategorii uzbrojenia w kolejną rundę negocjacji amerykańsko-rosyjskich nt. redukcji zbrojeń strategicznych. Dokumenty NPDI w sposób pośredni odnoszą się do niepokojących działań Rosji, wskazując m.in., że sposób rozmieszczenia sił nuklearnych w przypadku niektórych państw stoi w sprzeczności z ich deklaracyjną polityką jądrową, a także wzywając do przejrzystości co do statusu implementacji amerykańsko-rosyjskich prezydenckich inicjatyw jądrowych z lat 1991–1992, które doprowadziły do jednostronnej redukcji liczby i gotowości arsenałów broni niestrategicznego tych państw⁹⁴.

Drugim, najbardziej widocznym elementem polskiego stanowiska na forum NPT jest podkreślanie przejrzystości działań, których celem jest budowa własnego sektora energii jądrowej, a także spójność tych działań z międzynarodowymi normami w obszarze nieprolifracji. Tego zagadnienia dotyczyły narodowe wystąpienia podczas Konferencji Przeglądowej w 2010 r. oraz dokument roboczy grupy 22 państw⁹⁵. W tym kontekście Polska popiera również inicjatywę wzmocnienia instrumentów MAEA w obszarze nieprolifracji i bezpieczeństwa jądrowego, w tym uniwersalizację Protokołu dodatkowego jako standardowego elementu systemu zabezpieczeń. Sama ratyfikowała Protokół dodatkowy w 2000 r., a od 2006 r. podlega zintegrowanemu systemowi zabezpieczeń MAEA. Widoczne w stanowisku Polski jest podkreślanie roli szczytów bezpieczeństwa jądrowego (Nuclear Security Summits).

Polska uczestniczyła we wszystkich trzech konferencjach zorganizowanych w ramach „inicjatywy humanitarnej”, podkreślając przede wszystkim jej walor edukacyjny. Do samej inicjatywy podchodzi jednak sceptycznie, co wynika z tego, że większość państw traktuje ją jako platformę całkowitej delegitymizacji broni jądrowej poprzez działania w kierunku uzgodnienia konwencji o zakazie broni jądrowej. Rodzi to ryzyko radykalnego zwiększenia presji opinii publicznej na rządy europejskich sojuszników z NATO, nie ma zaś żadnego wpływu na postawę

---

⁹² Zob. C. Bildt, R. Sikorski, *Next, the Tactical Nukes*, „The New York Times”, 1 lutego 2010 r. ; R. Sikorski, J.G. Store, *NATO, Russia and the Tactical Nuclear Arms*, „The New York Times”, 14 maja 2012 r., www.nytimes.com; *Non-paper on including tactical nuclear weapons in Europe in a broader nuclear disarmament and arms control process*, www.regjeringen.no/upload/UD/Vedlegg/Sikkerhetspol/nonpaper_nuclear.pdf; *Non-paper submitted by Poland, Norway, Germany and the Netherlands, about increasing transparency and confidence with regard to tactical nuclear weapons in Europe*, Berlin, 14 kwietnia 2011 r.

⁹³ *Transparency of nuclear weapons: The Non-Proliferation...*, *op. cit.*

⁹⁴ *Nuclear disarmament post-New START*, Working paper submitted by the members of the Non-Proliferation and Disarmament Initiative (Australia, Canada, Chile, Germany, Japan, Mexico, Nigeria, the Netherlands, the Philippines, Poland, Turkey and the United Arab Emirates), NPT/CONF.2015/PC.III/WP.9.

⁹⁵ *Statement by H.E. Hanna Trojanowska, Government Commissioner for Nuclear Power, Ministry of Economy, Poland, The 2010 Review Conference of the Parties to the Non-Proliferation of Nuclear Weapons Treaty, Main Committee III*, New York, 13 maja 2010 r. ; *Supporting the beneficial, sustainable, safe and secure development of nuclear energy*, Working paper submitted by Belgium, Bulgaria, Côte d'Ivoire, Croatia, the Czech Republic, Estonia, Finland, France, Hungary, Italy, Japan, Latvia, Lithuania, Mongolia, Poland, Romania, the Russian Federation, Singapore, Slovenia, Spain, Ukraine, the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland and the United States of America, NPT/CONF.2010/WP.71.

Rosji. Podczas konferencji w Wiedniu Polska podkreślała, że działanie w celu nuklearnego rozbrojenia powinno odbywać się w sposób stopniowy, uwzględniać sytuację bezpieczeństwa oraz obejmować wszystkie państwa, także państwa jądrowe⁹⁶. Na trzeciej sesji Komitetu Przygotowawczego NPT Polska wyraziła takie stanowisko w grupie 20 państw⁹⁷.

3. Rekomendacje działań

Na podstawie przeprowadzonej analizy można sformułować następujące rekomendacje działań:

- W związku z kandydaturą RP na niestałego członka RB NZ w latach 2018–2019 i potrzebą zdobycia poparcia ponad 128 członków Zgromadzenia Ogólnego NZ, Polska powinna wzmocnić zaangażowanie w kwestie NPT i powiązane z nimi problemy regionalne. Aktywna i konstruktywna rola Polski na forum NPT zwiększy jej globalną widoczność oraz szanse na szerokie poparcie jej kandydatury, zwłaszcza w gronie NAM.
- Polska powinna kontynuować wysiłki w celu włączenia kwestii niestrategicznej broni jądrowej w proces nuklearnego rozbrojenia. Nawet w sytuacji pogorszenia się relacji z Rosją nie powinna rezygnować z działań na rzecz zwiększenia wzajemnej przejrzystości i redukcji broni niestrategicznej w Europie. Państwowi naciskającym na radykalne kroki w kierunku rozbrojenia da to na forum NPT pozytywny sygnał, jeśli chodzi o wolę Polski co do dążenia do zmniejszenia roli broni jądrowej. Korzystne z punktu widzenia Sojuszu byłoby też odnotowanie postępów w jego pracach służących temu celowi. Nie stoi to zresztą w sprzeczności z dwutorowym podejściem do kwestii niestrategicznej broni jądrowej. Deklarując otwartość na zmniejszenie jej roli, Polska powinna dążyć do utrzymywania przez NATO efektywnego odstraszania jądrowego. Powinna też wspierać na forum Sojuszu te działania, których celem jest jego adaptacja do rosnącego znaczenia broni jądrowej w polityce Rosji. Powinna jednak unikać działań, które mogą być propagandowo wykorzystane przez Rosję do odwrócenia uwagi od jej aktywności. Takim działaniem byłoby otwarte zanegowanie przez NATO deklaracji „trzech nie”.
- Polska powinna wykorzystać Konferencję Przeglądową NPT do wskazania niepokojących działań Rosji, takich jak łamanie układu INF oraz niezapowiedziane ćwiczenia jej sił nuklearnych. Presja wobec Rosji powinna być jednak wywierana w taki sposób, by nie stanowiła przeszkody dla ewentualnego uzgodnienia dokumentu końcowego Konferencji. Sukcesem byłoby, gdyby zastrzeżenia wobec Rosji, wyrażone nawet w sposób pośredni, były odnotowane w części sprawozdawczej dokumentu końcowego.
- Podczas Konferencji Przeglądowej Polska powinna podkreślać fakt pogwałcenia przez Rosję Memorandum Budapeszteńskiego i udzielać w związku z tym wsparcia Ukrainie. Wspólne stanowisko wyrażone przez dużą grupę państw byłoby bardziej zauważalne i zostałoby odnotowane w podsumowaniach Konferencji.
- Polska powinna być przygotowana na to, by odpowiedzieć na możliwą ostrą krytykę polityki jądrowej Sojuszu ze strony Rosji, w tym dotyczącą dalszego bazowania amerykań-

---

⁹⁶ *Statement of Poland, Vienna Conference on the Humanitarian Impact of Nuclear Weapons 8 and 9 December 2014 in the Hofburg Palace Vienna, Austria.*

⁹⁷ *Building blocks for a world without nuclear weapons Working paper submitted by Australia, Belgium, Canada, Colombia, Czech Republic, Denmark, Estonia, Finland, Germany, Hungary, Italy, Japan, Lithuania, Netherlands, Poland, Portugal, Slovakia, Spain, Sweden and Ukraine. Working Paper, NPT/CONF.2015/PC.III/WP.23.*

skiej broni jądrowej w Europie czy uczestnictwa samolotów zdolnych do przenoszenia broni jądrowej w misji Baltic Air Policing⁹⁸.

- Polska nie ma bezpośredniego wpływu na przebieg prac dotyczących MEWMDFZ. Niezależnie od przebiegu Konferencji Przeglądowej NPT powinna śledzić z uwagą dalszy rozwój wydarzeń. W tym celu może na przykład prowadzić bliskie konsultacje w tej sprawie z USA, Finlandią, Egiptem i innymi kluczowymi państwami.
- Polska powinna także aktywnie wspierać działania, których celem jest wskazanie, że stopniowe, praktyczne kroki w kierunku nuklearnego rozbrojenia przekładają się na konkretne rezultaty. W tym celu mogłaby się zaangażować w nową inicjatywę amerykańską, jaką jest International Partnership for Nuclear Disarmament Verification.⁹⁹ Sprawdzenia wymaga, czy i w jakim stopniu polskie instytucje i ośrodki badawcze, w tym Narodowe Centrum Badań Jądrowych i Polska Agencja Atomistyki, mogą włączyć się w tę inicjatywę.
- Majowa Konferencja Przeglądowa NPT jest okazją do zademonstrowania roli NPDI jako grupy pozwalającej na znalezienie kompromisu między państwami i grupami państw reprezentującymi zróżnicowane podejścia. Konstruktywna i dostrzegalna rola NPDI w trakcie Konferencji zwiększy zainteresowanie jej dalszym utrzymywaniem i wzmocni jej rolę w procesie NPT. Przełoży się to na bardziej efektywne promowanie polskich interesów poprzez działania inicjatywy. W trakcie Konferencji w Nowym Jorku Polska powinna aktywnie włączyć się w prace NPDI służące znalezieniu kompromisu w kwestiach spornych, co może przyczynić się do sukcesu Konferencji.
- Jednym z wyzwań dotyczących Konferencji Przeglądowej NPT będzie uzgodnienie wspólnego stanowiska w sprawie humanitarnych konsekwencji użycia broni jądrowej i związanego z nią postulatu wypracowania nowego, prawnie wiążącego mechanizmu rozbrojeniowego. Polska powinna się zaangażować w działania służące zawarciu kompromisu. Sposobem na osiągnięcie jednomyslności na forum NPT mogą być zapisy wskazujące, że zarówno stopniowe praktyczne kroki w kierunku nuklearnego rozbrojenia, jak i prace w celu wypracowania nowych prawnie wiążących instrumentów przyczyniają się do postępu w kierunku eliminacji połączonej z delegitymizacją roli broni jądrowej. Znalezienie kompromisowych zapisów pozwalających na rozbieżną interpretację wydaje się korzystniejsze niż otwarty podział na forum NPT.
- Polska powinna przeanalizować, do jakiego stopnia inicjatywa ws. humanitarnych konsekwencji użycia broni jądrowej może służyć jej interesom. Przykładowo, konieczność redukcji broni jądrowej ze względu na humanitarne konsekwencje jej użycia może być wykorzystana jako kontrargument dla stanowiska państw takich jak Rosja, które dalsze redukcje sił jądrowych uzależniają od włączenia w przyszłe porozumienie w sprawie kontroli zbrojeń innych kwestii, takich jak systemy obrony przeciwrakietowej.

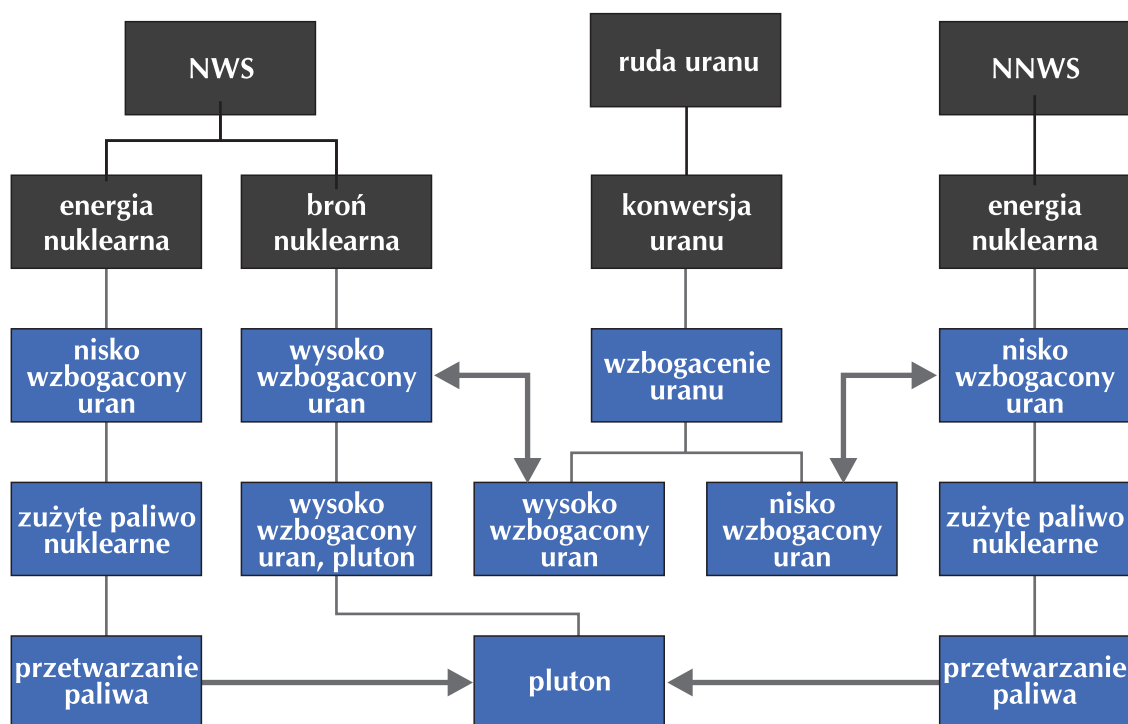
---

⁹⁸ NATO destabilizing Baltic by stationing nuke-capable aircraft – Moscow, „Russia Today”, 1 grudnia 2014 r., <http://rt.com>.

⁹⁹ *The International Partnership for Nuclear Disarmament Verification: Fact Sheet*, State Department Bureau of Arms Control, Verification, and Compliance, 20 marca 2015 r., www.state.gov.

Załącznik 1.
Kontrola cyklu paliwa nuklearnego pod zabezpieczeniami NPT i MAEA

Objaśnienia:

NWS (Nuclear Weapons States) – kraje formalnie uznane za mocarstwa nuklearne przez układ NPT; jako jedyne państwa legalnie posiadają broń jądrową, ale jednocześnie mają obowiązek dążenia do jej eliminacji.

NNWS (Non-Nuclear Weapons States) – kraje nieuznane za mocarstwa nuklearne przez układ NPT (art. 2); nie mogą wejść w posiadanie broni jądrowej, ale mają prawo do rozwoju cywilnej energii nuklearnej.

Występują przy tym bardzo rozbieżne szacunki światowych zasobów materiałów rozszczepialnych, jednak za wiarygodne można uznać wyprodukowanie dotychczas przez NWS i NNWS do 500 ton plutonu oraz 1300–1900 ton wysoko wzbogaconego uranu. Według ekspertów MAEA 8 kg plutonu lub 25 kg wysoko wzbogaconego uranu jest wystarczającą ilością materiałów rozszczepialnych do konstrukcji głowicy nuklearnej pierwszej generacji.

Źródło: Oprac. własne na podst.: J.W. Taliferro, *Nuclear Weapons Proliferation*, Tufts University, Medford 2008, <http://ocw.tufts.edu>.

Załącznik 2.

Niezależne szacunki wielkości światowych arsenałów nuklearnych w 2015 r.

Kraj	Rozmieszczone głowice strategiczne ^a	Rozmieszczone głowice niestrategiczne	Głowice w rezerwie	Łączna liczba głowic w arsenale	Razem głowic ^b
Rosja	1780	0	2720	4500	7500 ^c
USA	1900	180	2680	4760	7100
Francja	290	b.d.	10	300	300
Chiny	0	b.d.	250	250	250 ^d
Wlk. Brytania	150	b.d.	65	215	215
Izrael	0	b.d.	80	80	80 ^e
Pakistan	0	b.d.	100–120	100–120	100–120 ^f
Indie	0	b.d.	90–110	90–110	90–110 ^g
KRL-D	0	b.d.	< 10	< 10	< 10 ^h
Razem:	4120	~ 180	~ 6000	~ 10300	~ 15650

Uwaga: Są to wyłącznie orientacyjne szacunki ekspertów FAS oraz SIPRI według ich metodologii i mogą odbiegać od oficjalnych lub tajnych informacji poszczególnych rządów na temat ich arsenałów.

Objaśnienia:

^a Za rozmieszczone uważa się głowice zamontowane na środkach ich przenoszenia lub rozlokowane w bazach, w których stacjonują siły jądrowe będące w stanie gotowości operacyjnej.

^b Ta liczba uwzględnia również głowice wycofane ze służby i czekające na demontaż.

^c Rosja deklaruje, że wszystkie głowice niestrategiczne znajdują się w centralnych magazynach, a kilka tysięcy głowic taktycznych oczekuje demontażu (według FAS/SIPRI – 3200 głowic).

^d Istnieją ogromne rozbieżności w rządowych i eksperckich szacunkach arsenału nuklearnego Chin (według SIPRI/ FAS wszystkie głowice – w tym strategiczne – są składowane w centralnych magazynach).

^e Są to szacunki wywiadu USA, ale przyjmuje się również, że Izrael mógł wyprodukować pluton dla łącznie 100 lub 200 głowic bojowych.

^f Pakistan może składować wszystkie swoje głowice w centralnych magazynach.

^g Indie mogą składować wszystkie swoje głowice w centralnych magazynach.

^h KRL-D przeprowadziła trzy testy nuklearne, ale sporne są jej zdolności do miniaturyzacji głowic.

Źródło: Nuclear Notebook: Status of World Nuclear Forces, „FAS Blog”, kwiecień 2015, <http://fas.org/issues/nuclear-weapons/status-world-nuclear-forces/http://fas.org/issues/nuclear-weapons/status-world-nuclear-forces>, objaśnienie metodologii: *SIPRI Yearbook 2014: Armaments, Disarmament and International Security*, Stockholm International Peace Research Institute, s. 288.

Załącznik 3.

Status udziału w porozumieniach wielostronnych państw Bliskiego Wschodu

	Układ NPT	Protokół dodatkowy NPT	Układ CTBT	Konwencja CWC	Konwencja BTWC
Algieria	podpisany/ ratyfikowany	podpisany/ nieratyfikowany	podpisany/ ratyfikowany	podpisana/ ratyfikowana	podpisana/ ratyfikowana
Arabia Saudyjska	podpisany/ ratyfikowany	niepodpisany	niepodpisany	podpisany/ ratyfikowany	podpisana/ ratyfikowana
Bahrajn	podpisany/ ratyfikowany	podpisany/ nieratyfikowany	podpisany/ ratyfikowany	podpisana/ ratyfikowana	podpisana/ ratyfikowana
Egipt	podpisany/ ratyfikowany	niepodpisany	podpisany/ ratyfikowany	niepodpisana	podpisana/ nieratyfikowana
Iran	podpisany/ ratyfikowany	podpisany/ nieratyfikowany	podpisany/ nieratyfikowany	podpisana/ ratyfikowana	podpisana/ ratyfikowana
Irak	podpisany/ ratyfikowany	podpisany/ ratyfikowany	podpisany/ nieratyfikowany	podpisana/ ratyfikowana	podpisana/ ratyfikowana
Izrael	niepodpisany	niepodpisany	podpisany/ nieratyfikowany	podpisana/ nieratyfikowana	niepodpisana
Jemen	podpisany/ ratyfikowany	niepodpisany	podpisany/ nieratyfikowany	podpisana/ ratyfikowana	podpisana/ ratyfikowana
Jordania	podpisany/ ratyfikowany	podpisany/ ratyfikowany	podpisany/ ratyfikowany	podpisana/ ratyfikowana	podpisany/ ratyfikowana
Katar	podpisany/ ratyfikowany	niepodpisany	podpisany/ ratyfikowany	podpisana/ ratyfikowana	podpisana/ ratyfikowana
Kuwejt	podpisany/ ratyfikowany	podpisany/ ratyfikowany	podpisany/ ratyfikowany	podpisana/ ratyfikowana	podpisana/ ratyfikowana
Liban	podpisany/ ratyfikowany	niepodpisany	podpisany/ ratyfikowany	podpisana/ ratyfikowana	podpisana/ ratyfikowana
Libia	podpisany/ ratyfikowany	podpisany/ ratyfikowany	podpisany/ ratyfikowany	podpisana/ ratyfikowana	podpisana/ ratyfikowana
Maroko	podpisany/ ratyfikowany	podpisany/ ratyfikowany	podpisany/ ratyfikowany	podpisana/ ratyfikowana	podpisana/ ratyfikowana
Oman	podpisany/ ratyfikowany	niepodpisany	podpisany/ ratyfikowany	podpisana/ ratyfikowana	podpisana/ ratyfikowana
Syria	podpisany/ ratyfikowany	niepodpisany	niepodpisany	podpisana/ ratyfikowana	podpisana/ nieratyfikowana
Tunezja	podpisany/ ratyfikowany	podpisany/ nieratyfikowany	podpisany/ ratyfikowany	podpisana/ ratyfikowana	podpisana/ ratyfikowana
ZEA	podpisany/ ratyfikowany	podpisany/ ratyfikowany	podpisany/ ratyfikowany	podpisana/ ratyfikowana	podpisana/ ratyfikowana

Objaśnienia:

CWC – Konwencja o zakazie broni chemicznej

CTBT – Traktat o całkowitym zakazie prób z bronią jądrową

BTWC – Konwencja o zakazie broni biologicznej i toksynowej

Źródło: Oprac. własne na podst. materiałów Arms Control Association oraz Nuclear Threat Initiative.

Załącznik 4.
Wykaz skrótów anglojęzycznych w tekście

FAS – Federation of American Scientists; Federacja Amerykańskich Naukowców

FMCT – Fissile Material Cut-off Treaty; traktat o zakazie produkcji materiałów rozszczepialnych dla celów wojskowych (proponowany)

INF Treaty – Treaty between the United States of America and the Union of Soviet Socialist Republics on the Elimination of Their Intermediate-Range and Shorter-Range Missiles (Intermediate-Range Nuclear Forces Treaty); Układ o eliminacji pocisków raketowych pośredniego i krótszego zasięgu (1987)

JPOA – Joint Plan of Action; wspólny Plan działań P-5 + 1 i Islamskiej Republiki Iranu (2013)

MEWMDFZ – Middle-East Weapons of Mass Destruction Free-Zone; bliskowschodnia strefa wolna od broni masowego rażenia

NAC – New Agenda Coalition; Koalicja na rzecz Nowej Agendy

NAM – Non-Aligned Movement; Ruch Państw Niezaangażowanych

NWC – Nuclear Weapons Convention; konwencja o broni jądrowej (proponowana)

NPDI – Non-Proliferation and Disarmament Initiative; Inicjatywa na rzecz Nieproliferaacji i Rozbrojenia

NPR – Nuclear Posture Review; Przegląd strategii nuklearnej USA

NPT – Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons, Traktat o nierozprzestrzaniu broni jądrowej (1968)

NPT PrepCom – NPT Preparatory Committee; Komitet Przygotowawczy (Konferencji Przeglądowej) NPT

NNWS – Non-Nuclear Weapons States; państwa nienuklearne (według układu NPT)

NWFZ – Nuclear Weapons Free-Zone; strefa wolna od broni jądrowej

NWS – Nuclear Weapons States; państwa nuklearne (według układu NPT)

SIPRI – Stockholm International Peace Research Institute; Sztokholmski Instytut Badań nad Pokojem

New START – The Treaty between the United States of America and the Russian Federation on Measures for the Further Reduction and Limitation of Strategic Offensive Arms (New Strategic Arms Reduction Treaty); Nowy układ o ograniczeniu zbrojeń strategicznych Stanów Zjednoczonych i Federacji Rosyjskiej (2010)

Źródło: Oprac. własne na podst. materiałów rozproszonych oraz A.D. Rotfeld (red.), *Kontrola zbrojeń i rozbrojenie u progu XXI wieku*, SIPRI/PISM, Warszawa 2002, s. 153–185.

O autorach

Jacek Durkalec jest menadżerem projektu „Nieprolifercja i kontrola zbrojeń” oraz analitykiem projektu „Bezpieczeństwo europejskie i przemysł obronny” PISM. Jest również doktorantem w Instytucie Nauk Politycznych i Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Jagiellońskiego. W okresie marzec–sierpień 2015 r. przebywa jako *visiting scholar* w Naval Postgraduate School w Monterey (Kalifornia, USA). Pobyt ten finansowany jest przez stypendium doktorskie „Etiuda 2”, przyznane przez Narodowe Centrum Nauki. Jest absolwentem kierunku stosunki międzynarodowe na Uniwersytecie Jagiellońskim (2008). W PISM pracuje od 2010 r., specjalizując się w zagadnieniach kontroli zbrojeń, nieprolifercji broni masowego rażenia oraz polityki obrony i odstraszania NATO. Jest również członkiem Międzynarodowego Instytutu Studiów Strategicznych (IISS). Wcześniej pracował w Biurze Obrony Przeciwrakietowej w Ministerstwie Obrony Narodowej RP. Do jego publikacji należą m.in.: *Options for Transparency and Confidence-Building Measures Related to Non-Strategic Nuclear Weapons in Europe: Cost-Benefit Matrix* (wraz z A. Zagorskim), PISM, 2014.

Artur Kacprzyk jest analitykiem projektu „Bezpieczeństwo europejskie i przemysł obronny” PISM. Jest absolwentem kierunku stosunki międzynarodowe (specjalność: bezpieczeństwo i studia strategiczne) na Uniwersytecie Warszawskim. W PISM pracuje od 2014 r., specjalizując się w problematyce rozbrojenia jądrowego i nieprolifercji, strategii nuklearnej, obrony przeciwrakietowej oraz polityki obrony i odstraszania NATO. Do jego publikacji należy m.in.: *Detering Russia after Ukraine: CEE Divided on the Future of NATO Policy*, PISM Policy Paper, no. 13 (96), 2014.

Marcin Andrzej Piotrowski jest doktorem nauk humanistycznych w zakresie nauki o polityce oraz analitykiem projektu „Bezpieczeństwo europejskie i przemysł obronny” PISM. Jest również absolwentem kierunków nauki polityczne i stosunki międzynarodowe oraz Studium Bezpieczeństwa Narodowego na Uniwersytecie Warszawskim. W PISM pracuje od 2011 r., specjalizując się w problemach obrony przeciwrakietowej, programów nuklearnych i raketowych Iranu oraz bezpieczeństwa Zatoki Perskiej, Afganistanu i Pakistanu. Jest byłym radcą Ambasady RP w Waszyngtonie, a także byłym polskim oficerem łącznikowym przy Biurze Specjalnego Przedstawiciela USA ds. Afganistanu i Pakistanu oraz przy Sekretariacie Międzynarodowej Grupy Kontaktowej ds. Afganistanu i Pakistanu. Wcześniej pracował jako ekspert w Departamencie Strategii i Planowania Ministerstwa Spraw Zagranicznych RP (1999–2005). Jest m.in. redaktorem naukowym raportu *Regional Approaches to the Role of Missile Defense in Reducing Nuclear Threats*, PISM, 2013.

Polski Instytut Spraw Międzynarodowych (PISM) jest jednym z najważniejszych think tanków w Europie Środkowej i Wschodniej. Sytuując się pomiędzy światem polityki a niezależną analizą, PISM zapewnia wsparcie decydom i dyplomatom, inicjuje publiczną debatę ekspercką oraz upowszechnia wiedzę o współczesnych stosunkach międzynarodowych.

Działalności PISM przyświeca przekonanie, że proces podejmowania decyzji na arenie międzynarodowej powinien się opierać w jak największym stopniu na wiedzy płynącej z rzetelnych i wiarygodnych badań. PISM realizuje własne i międzynarodowe projekty badawcze, przygotowuje raporty i analizy oraz współpracuje z instytucjami o podobnym profilu na świecie.